

Č.j.: 52/85-3

Počet výtisků: 25 + 60

Počet listů: 69

Výtisk číslo:

ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA VÝZKUMU Č. 86 - 2

"Vztah občanů k sociální prevenci kriminality mládeže
a jejímu dalšímu rozvoji"

Ředitel ÚVVM:

Prof. PhDr. K. Rychtařík, DrSc.

Odpovědný řešitel:

PhDr. J. Kreipl, CSc

Interní spolupráce:

PhDr. Jaroslava Manková

Externí spolupráce:

JUDr. Helena Válková, CSc
VÚK při GP ČSSR

PhDr. Ivana Trávníčková
VÚK při GP ČSSR

Konzultanti:

JUDr. Josef Marek
ÚV KSČ

JUDr. Martin Vlček, CSc
ÚV KSČ

Oponenti:

genmjr. doc. J. Kollár, CSc

doc. PhDr. M. Urban, CSc

JUDr. O. Suchý, CSc

Interní oponentura:

18. říjen 1986

Externí oponentura:

12. listopad 1986

1. ÚVODNÍ ČÁST	1
1.1. VÝCHODISKA VÝZKUMU	1
1.2. CÍL A PŘEDMĚT VÝZKUMU	3
1.3. METODIKA VÝZKUMU	4
1.3.1. K organizaci výzkumu	4
1.3.2. Reprezentativita výběrových souborů	5
1.3.3. Další třídící znaky	7
1.3.4. Poznámky k interpretaci	8
2. VÝSLEDKOVÁ ČÁST	9
2.1. K NĚKTERÝM NEGATIVNÍM PROJEVŮM DNEŠNÍ MLÁDEŽE	9
2.1.1. Názory občanů na vybrané negativní projevy dnešní mládeže	9
2.1.2. Vztah veřejnosti k některým sociálním problémům z hlediska prevence kriminality mladých lidí	19
2.1.3. Výpovědi mladistvých o vlastním problémovém chování a situacích	24
2.2. NÁZORY NA NĚKTERÉ OBSAHOVÉ ASPEKTY SOCIÁLNÍ PREVENCE KRIMINALITY MLÁDEŽE	35
2.2.1. Názory na preventivní působení rodiny	35
2.2.2. Názory na preventivní působení školy a pracoviště ..	38
2.2.3. Názory na volný čas z hlediska prevence	41
2.2.4. Názory na preventivně výchovné působení televize ..	43
2.2.5. Názory na některé další aspekty sociální prevence ..	45
2.3. VEŘEJNÉ MÍNĚNÍ O AKTUÁLNÍM A POTENCIÁLNÍM VÝZNAMU VYBRANÝCH SUBJEKTŮ SOCIÁLNÍ PREVENCE KRIMINALITY MLÁDEŽE	48
2.4. NÁZORY NA DŮVODY, KTERÉ MLADÝM LIDEM BRÁNÍ V TRESTNÉ ČINNOSTI	53
2.5. NÁMĚTY OBČANŮ NA ZDOKONALENÍ PREVENCE KRIMINALITY MLÁDEŽE	55
2.5.1. Jak seznamovat mladé lidi s trestními zákony a dalšími právními předpisy	55
2.5.2. Mínění veřejnosti, jak předcházet kriminalitě mládeže	59
2.6. SOUHRN VÝSLEDKŮ A ZÁVĚRŮ	64
2.6.1. Názorová specifika některých sociálních skupin	64
2.6.2. Hlavní výsledky a závěry	65

1. ÚVODNÍ ČÁST

Na základě plánu práce na r. 1984 - 86, který schválil sekretariát ÚV KSČ, realizoval Ústav pro výzkum veřejného mínění při FSÚ ve spolupráci s pracovníky Výzkumného ústavu kriminologického při GP ČSSR v březnu 1986 šetření, jehož náplní se stala problematika prevence trestné činnosti mládeže.

Původně byl úkol vymezen širěji a měl se týkat názorů čs. populace na sociální prevenci veškeré kriminality. V rámci přípravných prací a při ujasňování navržené koncepce s konzultanty výzkumného úkolu - pracovníky ÚV KSČ - byl tento záměr vzhledem k rozsahu problematiky a s ohledem na aktuální potřebu zúžen na otázky sociální prevence kriminality mládeže.

1.1. VÝCHODISKA VÝZKUMU

Výchova v duchu marxismu-leninismu, spojená s všestrannou přípravou mladé generace na život v rozvinuté socialistické společnosti, tvoří jednu z nejvýznamnějších oblastí politiky Komunistické strany Československa. Proto socialistická společnost věnuje velkou pozornost i problémovým jevům vyskytujícím se mezi mládeží. Důraz byl a je kladen především na to, aby byly důsledně omezovány a potlačovány příčiny a podmínky, které záporně ovlivňují vývoj mladých lidí a vedou k nežádoucím až negativním společenským jevům.^{1/}

Mládež reaguje na určité rozpory doprovázející společenský vývoj zpravidla velmi spontánně a někdy i nepřiměřeně. Při hodnocení takového chování mladých lidí se u dospělé populace často setkáváme se dvěma extrémními přístupy. Jedna část veřejnosti zveličuje význam záporných jevů, druhá naopak zlehčuje všechny chyby a prohřešky jako přirozené epizodické projevy dospívající mládeže. Oba tyto krajní přístupy navozují

1/ Za "pouze" nežádoucí lze u mládeže označit takové projevy, jako např. kouření, nekritický obdiv západ.způsobu života, nechuť aktivně se podílet na veřejně prospěšné činnosti apod., zatímco jako negativní takové projevy, jako alkoholismus, nealkoholová toxikomanie, vandalství a výtržnictví a další výrazně asociálně orientované aktivity.

nebezpečí nevhodných výchovných strategií, které vůči mladým lidem s problematickým chováním uplatňuje jejich okolí. To platí i ve vztahu k prevenci kriminality mládeže a k preventivnímu působení na další bezprostředně či vzdáleněji spjaté nežádoucí a negativní jevy, které u určité části mladých lidí mohou vyústit až v kriminalitu. Patří sem např. záškoláctví, zvýšená agresivita, zneužívání návykových látek, výtržnictví, raná sexuální promiskuita, drobné krádeže apod.

Trestní statistiky a výzkumné poznatky nejen v ČSSR, ale též vývoj v některých jiných evropských socialistických státech (např. v MLR, PLR a BLR) signalizují nepříznivý trend kriminality mládeže charakteristický pro prvou polovinu 80. let.^{1/}

Přestože se u nás trestná činnost mladistvých dosud pohybuje (ve srovnání s některými vyspělými kapitalistickými státy) v únosných hranicích,^{2/} ukazuje struktura kriminality mladistvých některé nové, nepříznivé charakteristiky: stoupá počet násilných deliktů, klesá věk pachatelů, roste počet mladistvých recidivistů, narůstá počet dříve ojedinělých případů zneužívání návykových látek jiných než alkohol. Tyto skutečnosti vedou k tomu, že v jednotlivých zemích socialistického tábora je přijímána řada nových opatření především preventivní povahy, která směřují k jedinému cíli - k omezení trestné činnosti páchané mladistvými. V ČSSR patří mezi poslední nařízení tohoto rázu usnesení vlády ČSSR č. 2 ze dne 9.1.1986 ke zprávě generálního prokurátora ČSSR o trestné činnosti mládeže a plnění opatření přijatých k ochraně mládeže před protispolečenskou činností, kde je mimo jiné zdůrazněna nutnost důsledněji než dosud plnit Soubor (převážně preventivních) usnesení přijatých na tomto úseku stranickými, státními a spo-

1/ Blíže srov. Válková, H., Voňková, J.: Aktuální charakteristiky kriminality mládeže a opatření přijímaných k její regulaci v MLR, BLR a PLR. Socialistická zákonnost, 1986, v tisku.

2/ I zde je však evidentní zřetelný nárůst: v roce 1981 činily koeficienty trestnosti mladistvých (tj. zastoupení na 10 000 obyvatel téže věkové skupiny) v ČSSR 122 trestně stíhaných (v Praze 145), v roce 1985 již 137 (v Praze dokonce 198).

lečenskými organizacemi.^{1/}

V čs. podmínkách je přitom třeba věnovat zvláštní pozornost kriminalitě mladistvých v hl. m. Praze, která nabývá v první polovině 80. let oproti celostátnímu vývoji téměř ve všech ukazatelích (intenzitě, dynamice a struktuře) výrazně nebezpečnějších a závažnějších podob. Ve srovnání s r. 1981 vzrostl v r. 1985 počet trestně stíhaných v Praze o 36 %, v ČSR o 21 %, zatímco celostátně "pouze" o 8 % - což ovlivnil určitý pokles registrované kriminality v SSR včetně Bratislavy.)^{2/}

Aby bylo možné tyto nepříznivé trendy kriminality mládeže a souvisejících společensky problémových jevů účinně regulovat, je třeba v rámci adekvátní a vyvážené koncepce preventivních opatření vytvářet i vhodné sociální klima, které by nejen umožňovalo, ale i zvyšovalo účinnost tohoto úsilí. K tomu může přispět též informovanost o názorech občanů na obsah a možnosti zlepšení sociální prevence kriminality mládeže ve vybraných oblastech života naší společnosti, doplněná alespoň o přibližný odhad latence některých pro společnost nebezpečných forem jednání příslušníků věkově nejmladší kategorie čs. trestně odpovědné populace.

1.2. CÍL A PŘEDMĚT VÝZKUMU

S ohledem na možnosti a meze zkoumání veřejného mínění byl cíl a předmět výzkumu vymezen takto:

Cílem bylo zjistit názory čs. populace (ve věku od 15 let) na různé formy sociální prevence trestné činnosti mládeže se zvláštním zřetelem k mínění mladistvých (15, 16, 17 letých), s přihlédnutím k diferencím v Praze a Bratislavě.

1/ Opatření generálního prokurátora ČSSR, ministra vnitra ČSSR a předsedy nejvyššího soudu ČSSR k omezování trestné a jiné protisociální činnosti mládeže ze dne 1. 12. 1981 čj.Spr. 49/81. In Prokuratura, 1982, č. 4, s. 59 - 66.

2/ Statistická ročenka kriminality, GP ČSSR, Praha 1986

U mladistvých byl ještě sledován výskyt vybraných negativních společenských jevů, které přímo či zprostředkovaně obvykle souvisejí s kriminalitou.

Předmětem výzkumu byly odpovědi občanů ČSSR na otázky, týkající se následujících problémových okruhů:

- některé negativní projevy dnešní mládeže;
- obsahové a institucionální zabezpečení sociální prevence kriminality mládeže;
- vnitřní zábrany trestné činnosti mladých lidí;
- způsoby, jak předcházet kriminalitě mládeže.

1.3. METODIKA VÝZKUMU

1.3.1. K ORGANIZACI VÝZKUMU

Výzkum byl realizován standardním postupem ÚVVM - řízeným rozhovorem tazatelů s občany ve věku od 15 let, kteří byli dotazováni na základě kvótních pokynů, jež zahrnovaly pohlaví, věk a typ ekonomické aktivity. Výběr tazatelů byl proveden z tazatelské sítě ÚVVM tak, aby bylo zajištěno požadované složení souboru respondentů podle krajů (a tím i republik) a podle velikosti místa bydliště. Po skončení rozhovoru měli tazatelé předat každému z dotázaných, pokud byl ve věku od 15 do 17 let, ještě anonymní anketní list. Mladiství respondenti jej měli individuálně vyplnit a sami odeslat poštou ve vratné obálce do ÚVVM. Dotazníky i anketní listy byly ověřeny v předvýzkumu u 83 dotázaných.

Terénní sběr dat provedlo 546 tazatelů v době od 24. 2. do 17. 3. 1986 v rámci čtyř výběrových souborů. O rozhovor bylo požádáno celkem 3 770 občanů, z nichž 17 % odmítlo. Výzkumné rozhovory (i anketní šetření) probíhaly v češtině, slovenštině a maďarštině. Po kontrole a kódování výzkumných materiálů bylo do strojně početního zpracování zařazeno 3 106

dotazníků a 740 anketních listů.

Na podkladě zpráv o průběhu dotazování vypracovaných tazateli lze říci, že téma výzkumu bylo aktuální a pro dotázané zajímavé. Výzkumné otázky jim byly srozumitelné, dotazník se však některým zdál poněkud dlouhý.

Respondentům nebyly jednotlivé pojmy užívané v dotazníku a anketě nijak vysvětlovány. Proto jejich verbálně projevené názory a výpovědi je třeba chápat jako sociologické a nikoli jako ryze právní kategorie (týká se to zejm. takových pojmů, jako "trestná činnost, trestný čin" atp.).

Výzkumné údaje byly vyhodnoceny souborem programů analýzy sociologických dat PANDA na počítači FSÚ - Cyber 172. Z výzkumu se vydává závěrečná zpráva a signální informace.^{1/}

1.3.2. REPREZENTATIVITA VÝBĚROVÝCH SOUBORŮ

Pro účely závěrečné zprávy byly kompletovány dva soubory A a B (viz tab. č. 1), které tvoří datovou bázi pro interpretaci doplňovanou podle potřeby údaji o mladistvých (zejména ze speciálních souborů Prahy a Bratislavy).

Shoda mezi zkoumanými výběrovými a základními soubory vzhledem k jednorozměrným rozložením kontrolovaných znaků jak u dotazníků, tak i u anket je dobrá (viz tab. č. 1). Z tohoto hlediska lze analyzované výběrové soubory považovat za reprezentativní (výsledky anketního šetření je však třeba posuzovat s určitou rezervovaností (zejm. pro nižší návratnost - 62 % - předaných anket).

1/ K 31. lednu 1987 bude též zpracován přehled výsledků týkajících se pražské populace pro potřeby MV KSČ.

Tab. č. 1

Reprezentativita interpretovaných výběrových souborů ČSSR (údaje v %)

A: Soubor občanů ČSSR ve věku od 15 let výše	základní			výběrový			B: Soubor mladistvých občanů ČSSR ve věku 15, 16, 17 let	základní			výběrový					
	N=11510027 osob ⁺			n=1993 osob DOTAZNÍK				N=644438 osob ⁺			n=746 osob DOTAZNÍK			n=465 osob ANKETA		
	Kontrolované znaky ⁺⁺	stav	stav	rozdíl	stav	stav		rozdíl	stav	stav	rozdíl	stav	stav	rozdíl		
<u>Území:</u> ČSR	68,1	67,8	-0,3	62,8	64,2	+1,4	63,9	+1,1								
SSR	31,9	32,2	+0,3	37,2	35,8	-1,4	36,1	-1,1								
<u>Pohlaví:</u> muži	48,0	48,1	+0,1	51,2	51,1	-0,1	50,1	-1,1								
ženy	52,0	51,9	-0,1	48,8	48,9	+0,1	49,9	+1,1								
<u>Věk:</u>																
15 - 17 let	5,9	6,1	+0,2	100,0	100,0	0,0	99,0	+1,0								
18 - 29 let	24,4	24,7	+0,3													
30 - 44 let	26,2	26,2	0,0													
45 - 59 let	22,8	22,5	-0,3													
60 a více	20,7	20,6	-0,1													
<u>Typ ekonomické aktivity:</u>																
dělníci	32,0	33,2	+1,2	6,0	5,7	-0,3	5,5	-0,5								
ost.zaměst.	31,0	30,5	-0,5	1,3	1,6	+0,3	0,5	-0,8								
rolníci	5,0	4,8	-0,2	0,3	0,1	-0,2	0,0	-0,3								
učni	3,1	3,4	+0,3	49,4	49,8	+0,4	46,5	-2,9								
studenti	4,6	4,8	+0,2	42,4	41,8	-0,6	47,0	+4,6								
ost.ek.neakt.	24,3	23,3	-1,0	0,5	1,0	+0,5	0,5	0,0								
<u>Velikost místa bydliště:</u>																
do 499 obyv.	6,0	5,2	-0,8	6,1	6,1	0,0	7,6	+1,5								
500 - 1999	21,8	22,3	+0,5	23,4	20,0	-3,4	21,0	-2,4								
2000 - 4999	13,1	13,6	+0,5	14,4	12,1	-2,3	11,5	-2,9								
5000 - 19999	19,0	18,5	-0,5	19,7	20,7	+1,0	17,7	-2,0								
20000 - 99999	21,7	22,8	+1,1	21,7	22,4	+0,7	23,4	+1,7								
100 000 a více	18,4	17,6	-0,8	14,8	18,7	+3,9	18,9	+4,1								

+ Údaje o základním souboru jsou podle sčítání lidu, domů a bytů, FSÚ Praha 1980 a podle Pohybu obyvatelstva v r. 1985, FSÚ Praha 1985

++ - Z těchto znaků se stanoví kvóty pro výběr dotázaných a slouží též jako základní třídící znaky.

- Vlivem zaokrouhlování počítačem nemusí být součet procentových hodnot vždy roven 100, resp. součet rozdílů roven 0.

1.3.3. DALŠÍ TŘÍDÍCÍ ZNAKY

- dosažené vzdělání: základní - nevyučení; středoškolští studenti a učni; vyučení; další bez maturity; střední s maturitou; vysokoškolské
- členství v KSČ^{1/}: funkcionář; člen bez funkce; nečlen
- členství v SSM: funkcionář; člen bez funkce; nečlen
- profesionální nebo dobrovolný pracovník s 15 - 18 letou mládeží: ano; ne
- typ rodiny, kde dotázaný žil do 15 let: s oběma vlastními rodiči; pouze s jedním vlastním rodičem; s jedním vlastním a jedním nevlastním rodičem; jinde
- vychovává - vychoval ve své domácnosti nejméně 1 dítě: ano; ne
- bydlí v pracovních dnech nebo stále: na internátě (v ubytovně); v domácnosti
- členství v partách^{2/}: ano; ne
- tolerance ke společensky problémovým jevům^{3/4/}: velmi tolerantní; středně tolerantní; málo tolerantní
- neupřímnost odpovědí: ^{3/5} velká; menší; minimální
- spokojenost se způsoby života: ^{2/3/6/} zcela spokojen; převážně spokojen; málo spokojen
- pravidelný piják alkoholu: ^{2/3/7/} ano; ne
- opakované kriminální selhání: ^{2/3/8/} bez kriminálního chování; nejméně jeden druh opakovaného kriminálního chování

1/ Členů KSČ bylo ve výběrovém souboru poněkud více než podle oficiálních údajů; testováním bylo prokázáno, že tato okolnost nemá významný vliv na diferenciaci odpovědí.

2/ pouze v anonymní anketě

3/ Za účelem komplexnějšího pohledu na interpretované oblasti byly vytvořeny tzv. souhrnné ukazatele. Vznikly shrnutím konkrétně načítáním odpovědí téhož charakteru či směru dvou nebo více otázek. Zpravidla byly uspořádány do tří kategorií typu: většinou (zcela) - středně (tak napůl) - málo (vůbec ne).

4/ blíže viz pozn. č. 1 pod čarou u grafů č. 4 a č. 8 na s. 14, 22

5/ blíže viz pozn. č. 1 pod čarou na s. 34

6/ blíže viz pozn. č. 2 pod čarou u grafu č. 10 na s. 24

7/ blíže viz pozn. č. 1 pod čarou u grafu č. 12 na s. 27

8/ blíže viz pozn. č. 1 pod čarou u grafu č. 16 na s. 21

1.3.4. POZNÁMKY K INTERPRETACI

K různým obsahovým aspektům se častěji vyjadřovali občané, jichž se příslušné téma více týkalo. Tak např. k problematice rodiny vyslovovali své názory častěji ti z dotázaných, kteří vychovávají nebo vychovali ve své domácnosti aspoň jedno dítě, pokud jde o otázky pracoviště byla frekventovanost odpovědí větší u ekonomicky aktivních. K volnému času mladých lidí se častěji vyjadřovala sama mládež a ti, kteří uvedli, že mají odbornou zkušenost z práce s mladými lidmi, zatímco specifické oblasti (občanskou lhostejnost, otázku ostrahy aj.) připomínkovali zejména občané starší.

Odpovědi typu "nevím" častěji uváděli občané, kteří k dané tematice neměli bližší vztah, např. respondenti v důchodovém věku více tímto způsobem odpovídali na otázky vztahující se k problémům volného času mládeže.

Z důvodů přehlednosti byly při interpretaci většinou sloučeny odpovědi škály "rozhodně ano" a "spíše ano" do alternativy "ano" resp. "souhlas", zatímco odpovědi "rozhodně ne" a "spíše ne" byly shrnuty do alternativy "ne" resp. "ne-souhlas".

2. VÝSLEDKOVÁ ČÁST

2.1. K NĚKTERÝM NEGATIVNÍM PROJEVŮM DNEŠNÍ MLÁDEŽE

2.1.1. NÁZORY OBČANŮ NA VYBRANÉ NEGATIVNÍ PROJEVY DNEŠNÍ MLÁDEŽE

Nežřídka se setkáváme s názorem, že dnešní mládež má ve srovnání s generacemi předchozími více horších povahových vlastností a také se častěji nesprávně chová. Nejvyhročenější podobu těchto negativních jevů představuje kriminalita mladistvých.^{1/} Údaje trestních statistik hovoří v tomto směru o zvyšujících se počtech mladistvých trestně stíhaných v období první poloviny 80. let.^{2/} Přitom podíl této delinkventní mládeže reprezentuje pouze 1,4 % veškeré populace příslušné věkové kategorie (tj. 15 - 17 letých). V porovnání s naprostou většinou vyspělých kapitalistických zemí je toto procento velmi nízké.

I když se shora citovaný negativní trend týká pouze malé části naší mládeže, přesto nutí k zamyšlení nad okolnostmi současného nepříznivého vývoje v této oblasti. Pro úspěšné řešení je nutné znát nejen názory hlavních nositelů preventivních aktivit - dospělých, ale též zjistit, jak se na problematiku trestné a jiné společensky nežádoucí činnosti dívají sami mladí lidé.

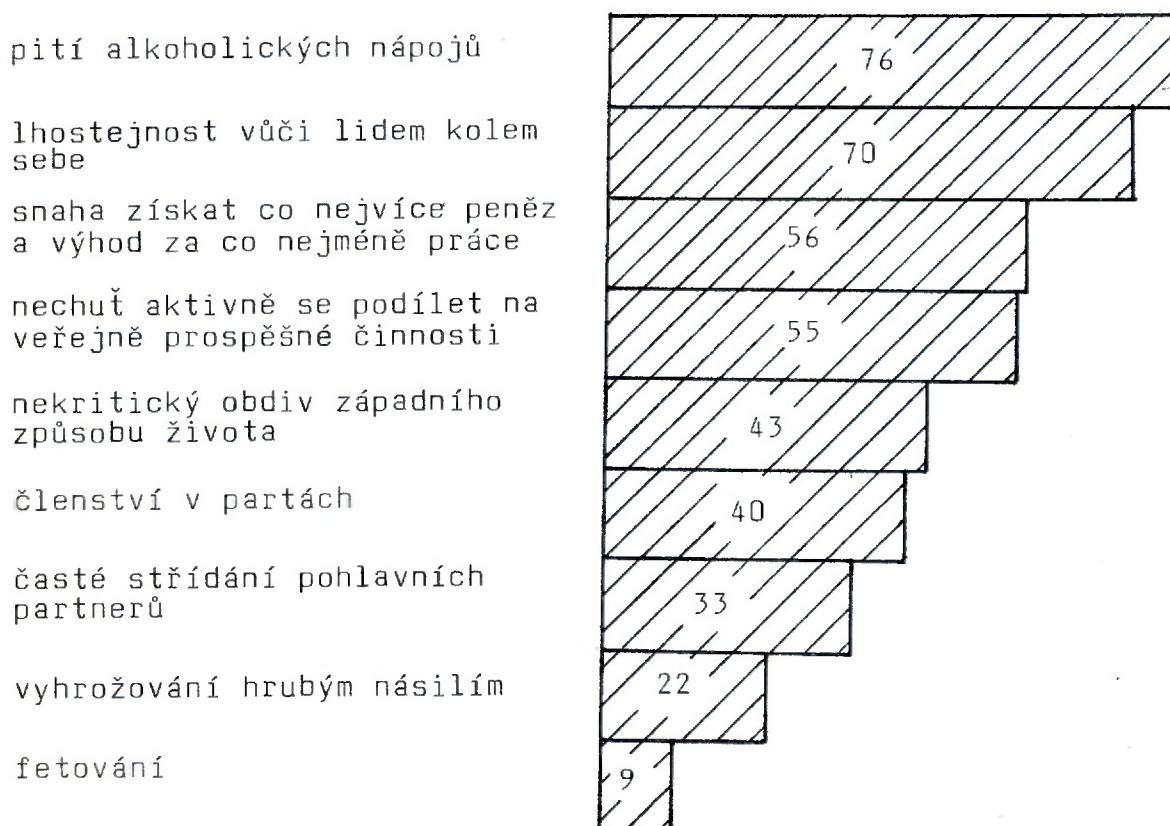
1/ Termín mladiství, který je dále používán, se kryje s věkovou kategorií 15 - 17 letých. Na tyto mladé lidi se z hlediska platných trestněprávních předpisů vztahují odchylné (mírnější) podmínky trestní odpovědnosti než na dospělé.

2/ Srov. Statistickou ročenku Kriminality, GP ČSSR, Praha, 1986, s. 194.

Graf č. 1

Negativní vlastnosti nebo chování mladých lidí do 18 let,
s nimiž se občané podle svého názoru setkávají velmi často

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku od 15 let;
dotázáno 1993 občanů, kteří mohli vybrat z předloženého
seznamu libovolný počet položek)

Pozn.: Dopočet do 100 v každém řádku je procento těch, kteří příslušnou položku nevybrali.

Na negativní vlastnosti mladých lidí více poukazovali ti, kteří pracují s mládeží.

Mladiství dotázaní, zejména učni naopak všechny negativní vlastnosti u mládeže uváděli méně často.

Pokud je o názory na lhostejnost mládeže, vůči svému okolí, ukázal se výrazně diferencující faktor věku.

Čím byli respondenti starší, tím častěji uváděli lhostejnost mládeže.

15 - 17 letí	18 - 29 letí	30 - 59 letí	60 letí a starší
54 %	65 %	70 %	78 %

Na nechuť mladých lidí aktivně se podílet na veřejně prospěšné činnosti více poukazovali funkcionáři (66 %) i řadoví členové KSČ (63 %) a funkcionáři jiných organizací (67 %).

Vyhrožování hrubým násilím častěji uváděli dělníci (27 %), zvl. stavební (33 %) a mladiství členové part (34 %).

Zneužívání drog (fetování) více akcentovali zejm. v Západoslovenském kraji (14 %).

Z_porovnání_názorů_dospělých_a_mladistvých (s přihlédnutím k mínění mladistvých v Praze a Bratislavě) vyplývá

- Bez rozdílu věku a národní příslušnosti je za nejrozšířenější negativní jev dospívající mládeže všeobecně považováno pití alkoholických nápojů;
- Dospělá populace v celé ČSSR více akcentuje lhostejnost a ziskuchtivost dnešních mladých lidí;
- Dospělí v ČSR častěji poukazují na neochotu mladých společensky se angažovat;
- Celá slovenská populace se častěji setkává s tím, že mládež vyhrožuje hrubým násilím;
- Mladiství v ČSR (pokud jde o SSR pouze v Bratislavě) častěji poukazují na členství v partách (zejména uční);
- Mladiství v Bratislavě více uváděli nekritický obdiv západního způsobu života a zneužívání drog.

Naše veřejnost dosud považovala zneužívání omamných látek (dále jen drog) za jev u naší mládeže relativně málo rozšířený (viz graf č. 1). Nealkoholová toxikomanie a trest-

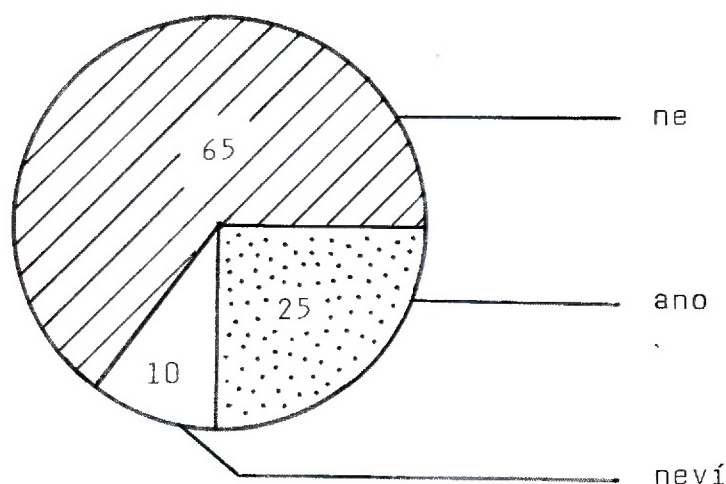
ná činnost s ní spojená, která je v řadě vyspělých i rozvojo-
vých zemí světa stále závažnějším sociální problémem, se však
začíná ve větším rozsahu než dříve vyskytovat i v naší spo-
lečnosti (viz graf č. 2).

Proto byly respondentům mj. položeny otázky, zda se s osobami zneužívajícími drogy v posledních 2 letech setkali, jaké jsou jejich názory na příčiny tohoto jevu a zda se domnívají, že by se tito lidé měli léčit, resp. soudně trestat.

Graf č. 2

Výpovědi respondentů o tom, zda se v posledních dvou letech setkali s mladým člověkem, který "fetuje", tzn. ovlivňuje svůj duševní stav čicháním prchavých látek, užíváním léků, injekcemi apod.

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku od 15 let; dotázáno 1993 občanů)

Z dotázaných, kteří tuto zkušenost uvodli, to byli čas-
těji mladí lidé do 29 let, zejm. mladiství v Bratislavě (51 %) a ti, kteří mají odbornou zkušenost z práce s mládeží.

Tyto výpovědi potvrzují již známé poznatky^{1/}, že zneužívání návykových látek je příznačné zejm. pro mladší věkové kategorie.

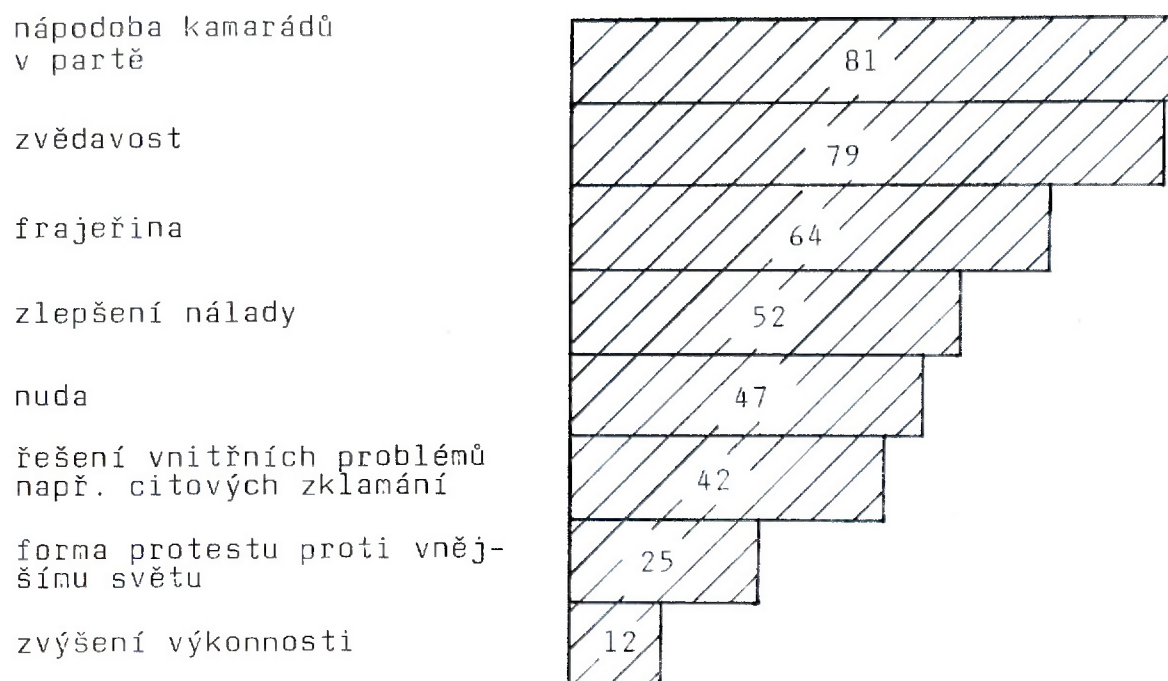
1/ Válková H., Marthaus, Z.: Výsledky statistické analýzy osob odsouzených v r. 1982 - 1984 pro drogové delikty. VÚK - interní materiály, Praha 1985

Rozložení názorů na příčiny tohoto jevu je patrné z grafu č. 3.

Graf č. 3

Názory na důvody, proč někteří mladí lidé začnou požívat omamné látky

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku od 15 let, dotázáno 1993 občanů)

Pozn.: Dopočet do 100 v každém řádku je procento těch, kteří důvod neuvedli.

Zvýšený důraz v názorech některých sociálně demografických skupin:

respondenti ČSR oproti SSR

- nápodoba kamarádů (83 % : 76 %)
- forma protestu proti vnějšimu světu (26 % : 21 %)

dotázaní v Praze

- forma protestu proti vnějšimu světu (35 %)

dotázaní v Bratislavě

- zvědavost (97 %)
- zlepšení nálady (68 %)

15 - 29 letí

- zvědavost (zejm. učni, středoškolští studenti: 88 %)
- zlepšení nálady (hlavně učni a studenti: 70 %)
- řešení vnitřních problémů (především dívky: 53 %)
- nuda (zvl. mladiství, kteří nejsou spokojeni s tím, jak žijí v rodině, práci a ve volném čase: 53 %)
- forma protestu proti vnějšímu světu (hlavně středoškolští studenti: 31 %)

dobrovolní a profesionální pracovníci s mládeží

- frajeřina (70 %)

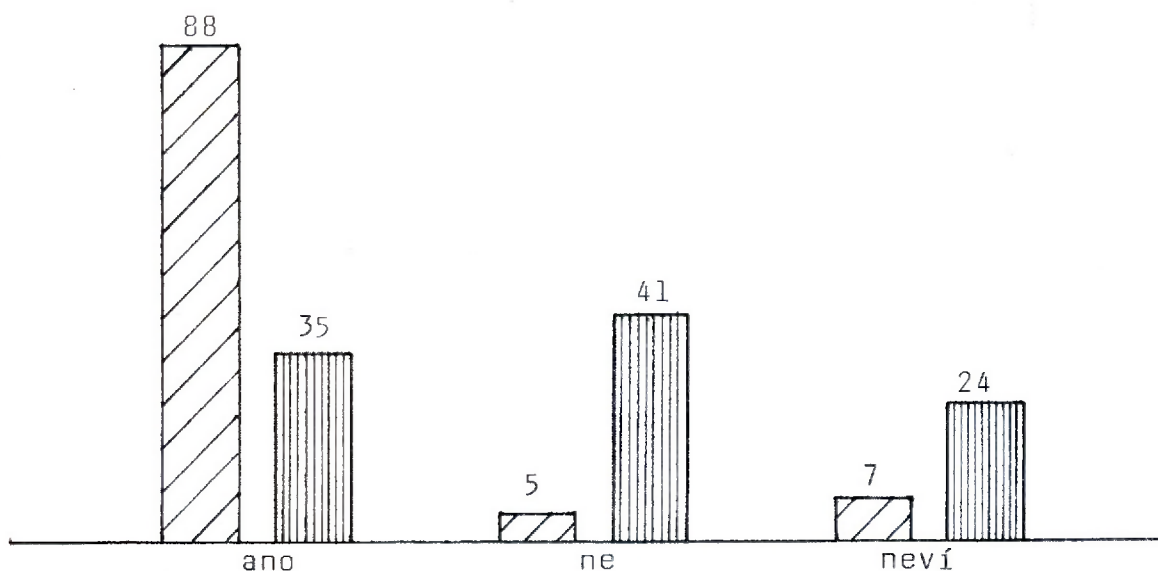
Názory na vhodnost léčení a trestání^{1/}nedelinkventních toxikomanů znázorňuje graf č. 4.

Graf č. 4

Názory, zda lidé, kteří pravidelně "fetují" a přitom se nedopouštějí trestné činnosti by se měli:

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku od 15 let; dotázáno 1993 občanů)

<u>povinně léčit</u>	
<u>soudně trestat</u>	

1/ Z odpovědí uvedených v grafech 4 a 8 byl vytvořen ukazatel tolerance ke společensky problémovým jevům - viz s. 7 zejm. pozn.^{3/} pod čarou tamtéž.

Jak je patrné z grafu, naprostá většina respondentů dává přednost povinnému léčení, zatímco pouze 1/3 by doporučovala trestní postih (a 1/4 si v tomto ohledu není jistá).

Další třídění ukázalo, že to jsou právě respondenti z lokalit, kde v praxi dochází častěji ke zneužívání omamných látek, kteří se vyslovují proti soudnímu potrestání toxikomanů: v Praze 56 % a v Bratislavě 68 %.

Také dotázaní s vyšším vzděláním častěji zaujímali k trestání toxikomanů záporné stanovisko.

Významné názorové diference byly též zjištěny mezi jednotlivými věkovými kategoriemi: čím mladší byli respondenti, tím častěji se vyslovovali proti soudnímu postihu (48 % 15 až 17 letých, ale pouze 37 % 60 letých a starších).

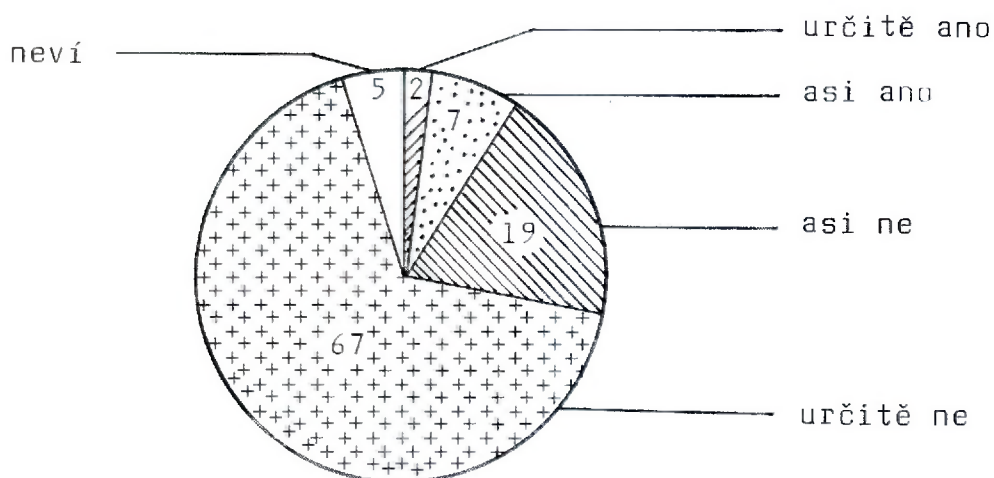
Výrazně častěji se proti soudnímu postihu vyslovili zejména mladiství, kteří v anonymní anketě přiznali opakovanou trestnou činnost (60 %), alkoholismus (79 %), drogovou toxikomanií (80 %).

Úroveň drogové "připravenosti", kterou vyjadřuje graf č. 5, znázorňuje výpovědi respondentů o sobě samých.

Graf č. 5 Odpovědi na otázku:

Kdybyste měl příležitost ovlivnit svůj duševní stav čicháním prchavých látek, užíváním léků, injekcemi apod., vyzkoušel byste to?

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku od 15 let výše; dotázáno 1993 občanů)

Příležitosti "vyzkoušet to" by podle své výpovědi určitě využilo pouze 2 % dotázaných, nicméně již celá 1/3 to nevyklučuje, zatímco tuto příležitost by "určitě nevyužily" zbývající 2/3.

Významné rozdíly v rámci "skupiny váhajících" (těch, kteří nevyklučují možnost si vyzkoušet drogu) souvisí s věkem respondentů. Jsou to zejm. mladiství, kteří častěji než ostatní nevyklučují možnost vyzkoušet působení omamných látek, resp. nejsou v tomto ohledu rozhodnutí: studenti - 45 %, uční - 52 %. Zajímavé je zjištění, že ve "skupině váhajících" jsou zastoupeni stejnou měrou členové a nečlenové SSM.

Vzhledem ke zdravotním, resp. i sociálním následkům, které takový (byť prvý) pokus může znamenat, představuje podíl potenciálních experimentátorů v naší populaci opravdu varovný signál, vždyť v případě 15 - 17 leté mládeže se jedná o možné ohrožení tisíců nezletilých!

S hodnocením některých nežádoucích způsobů chování a postojů současné mládeže jsou těsně spjaté názory veřejnosti na kriminogenní projevy dětí do 15 let. (Výsledky jsou znázorněny v grafu č. 6 na následující straně.)

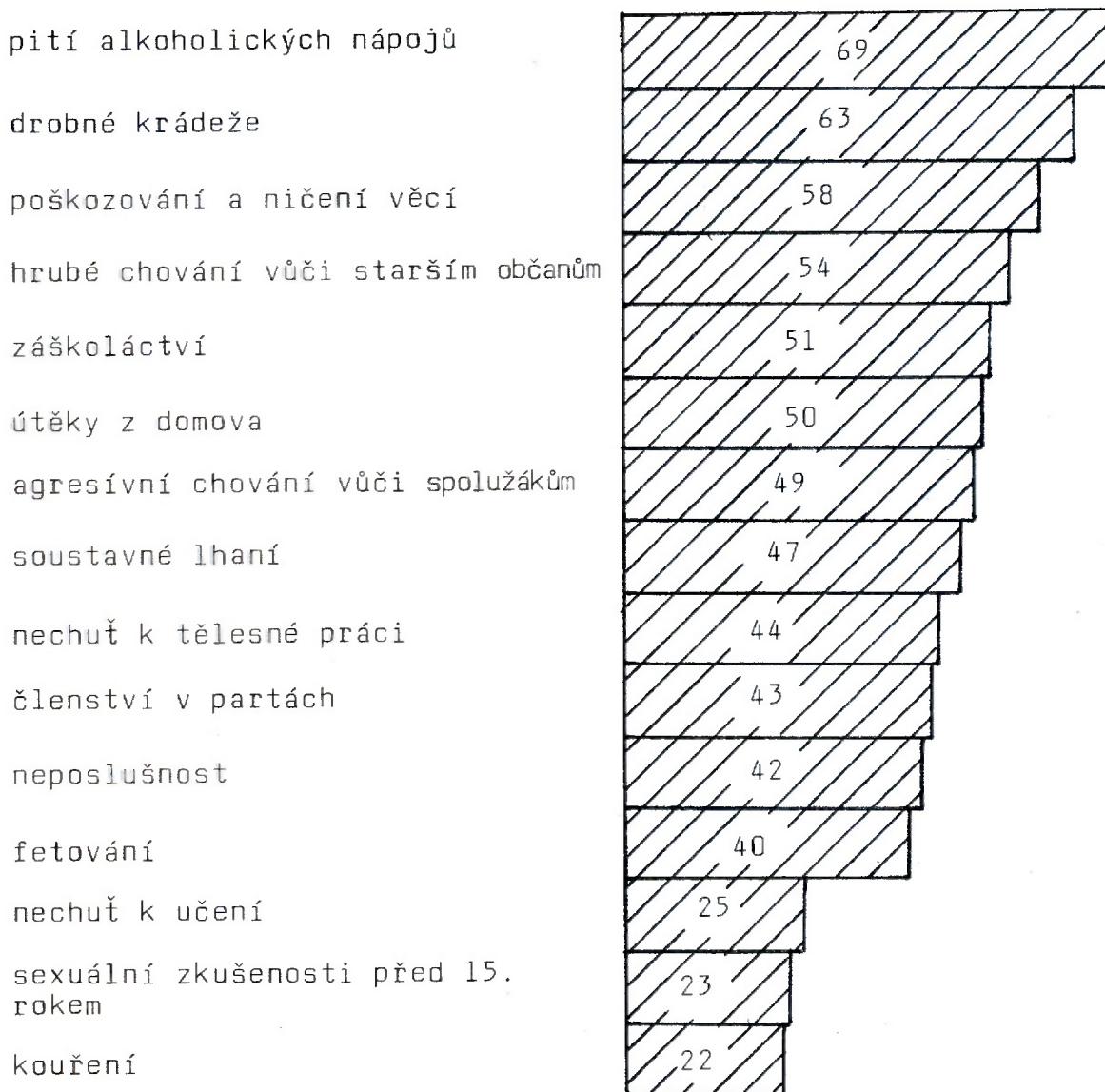
Názory respondentů se v zásadě shodují s poznatky kriminologických výzkumů^{1/}, podle nichž mezi podstatné poruchy chování dětí, jež mohou vést k pozdější kriminalitě, patří zejména: pití alkoholických nápojů, drobné krádeže, poškozování a ničení věcí, záškoláctví a útky z domova.

1/ Srov. např. Shrnutí výsledků výzkumů realizovaných v rámci SPZV VIII-5-5/04 "Systém prevence kriminality mládeže" v letech 1981 - 1985, VÚK při GP ČSSR, Praha, 1985.

Graf č. 6

Názory na vlastnosti nebo chování dětí do 15 let, které nejčastěji vedou k pozdější kriminalitě

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku od 15 let, dotázáno 1993 občanů, kteří mohli vybrat z předloženého seznamu libovolný počet položek)

Pozn.: Dopočet do 100 v každém řádku je procento těch, kteří příslušnou položku nevybrali.

Odchytky v názorech občanů v tomto směru představují na jedné straně určité podcenění členství v partách a fetování, které podle provedených výzkumů s kriminalitou mladistvých úzce souvisejí, resp. jí často předcházejí; na druhé straně zvýraznění hrubého chování vůči starším spoluobčanům, což je nepochybně vysoce nežádoucím projevem, jehož těsnější sepětí s pozdějším trestným jednáním však dosud kriminologickými výzkumy prokázáno nebylo.^{1/}

Vzhledem k tomu, že velká většina mládeže se na fetování a členství v pochybných partách nepodílí, občanská veřejnost pravděpodobně závažnost těchto negativních faktorů (dosud) dostatečně nepocituje. Naproti tomu pravidelný kontakt mezi lidmi dává zvýšenou možnost posuzovat (možná někdy až příliš kriticky) úroveň společenského projevu mládeže jak mezi sebou, tak zejména vůči starším osobám.

Na rozdíl od názorové hladiny zjištěné v rámci celé ČSSR posuzovali kriminogenní význam níže uvedených forem chování dětí častěji :

dospělí v ČSR

- poškozování a ničení věcí
- hrubost vůči starším občanům
- agresivní chování ke spolužákům
- nechuť tělesně pracovat
- členství v partách

mladiství v Praze

- drobné krádeže
- soustavné lhaní
- nechuť tělesně pracovat
- neposlušnost
- nechuť k učení
- kouření

mladiství v SSR

- drobné krádeže
- záškoláctví
- sexuální zkušenosti před 15. rokem
- kouření

mladiství v Bratislavě

- fetování
- sexuální zkušenosti před 15. rokem

1/ Viz pozn. pod čarou na s. 16

Častěji upozorňovali na uvedené negativní jevy u dětí:

hrubé chování vůči starším občanům: dotázaní ve věku od 45 let výše (50 %)

záškoláctví: mladiství ve věku 15 - 17 let (62 %) zejm. učňové z oborů bez maturity (64 %)

útěky z domova: učňové z oborů bez maturity (58 %)

agresivní chování vůči spolužákům: mladiství členové part (54 %), učňové z oborů bez maturity (64 %), řadoví členové KSČ (54 %) a funkcionáři: KSČ (58 %), SSM (61 %), jiných organizací (55 %)

členství v partách: dotázaní bydlící na sídlišťích postavených po r. 1980 (53 %), řadoví členové a funkcionáři KSČ (51 %, 48 %)

fetování: respondenti v ČSR oproti SSR (45 % : 31 %) zejména v Praze (53 %), mladiství členové part (59 %) a 15 až 17 letí, kteří jsou se svým způsobem života převážně nespokojeni (59 %)

kouření: odborníci v práci s mládeží (30 %)

Je třeba zdůraznit, že pití alkoholických nápojů dětmi uváděli dotázaní jako okolnost, která vede k pozdější kriminalitě vůbec nejčastěji. Vůči tomuto závažnému negativnímu jevu u dětí je mínění naší veřejnosti vzácně jednotné.

2.1.2. VZTAH VEŘEJNOSTI K NĚKTERÝM SOCIÁLNÍM PROBLÉMŮM Z HLEDISKA PREVENCE KRIMINALITY MLADÝCH LIDÍ

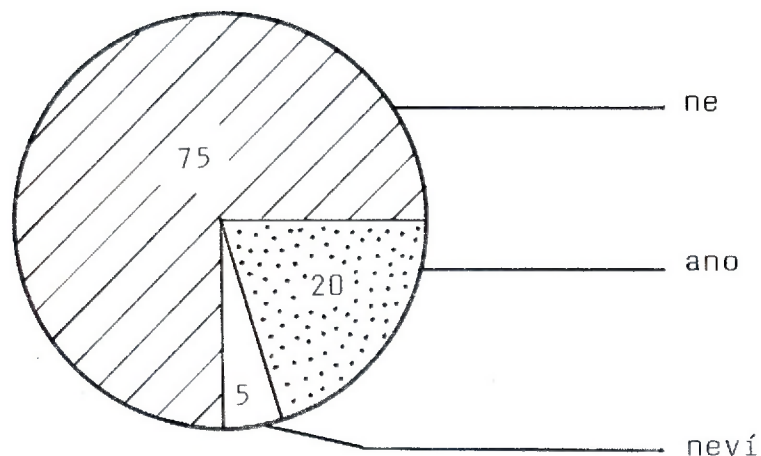
Názory občanů na funkčnost existujícího systému preventivních aktivit jsou nepochybně ovlivněny též bezprostřední zkušeností s trestnou činností mladistvých.

Následující graf č. 7 znázorňuje, kolik občanů si myslí, že oni sami nebo někdo z jejich blízkých byli postiženi kriminalitou mládeže.

Graf č. 7

Výpovědi dotázaných, zda se v posledních pěti letech vůči nim nebo jejich blízkým dopustil mladý člověk do 18 let krádeže, ublížení na zdraví nebo jiného trestného činu

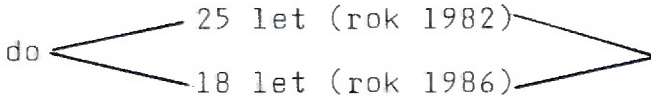
(údaje v % za populaci ČSSR ve věku od 15 let; dotázáno 1993 občanů)

Dotázaní v SSR tuto zkušenost uváděli častěji než respondenti v ČSR (24 % : 19 %). Více ji akcentovali též 15 až 17 letí v Bratislavě (35 %) a mladiství v ČSR (32 %), včetně Prahy. Dále to byli učni (33 %), občané, kteří bydlí na inter-nátech - ubytovnách (33 %) a také příslušníci part (38 %), mladiství pijáci alkoholu (42 %) a ti z 15 až 17 letých, kteří přiznali alespoň jedno kriminální selhání (40 %).

Otázka stejného znění byla položena v roce 1982 s tím rozdílem, že dotázaní se tehdy vyjadřovali k trestné činnosti spáchané osobou do 25 let. Porovnání je uvedeno v tabulce č. 2.

Tabulka č. 2

Dopustil se v posledních pěti letech vůči Vám nebo vůči Vaším blízkým mladý člověk				
do 25 let (rok 1982) 18 let (rok 1986) krádeže, ublížení na zdraví nebo jiného trestného činu?				
(Údaje v % za populaci ČSSR ve věku od 15 let.)				
rok šetření	alternativy odpovědí			počet dotázaných osob
	ano	ne	neví	
1982 ^{1/}	16	80	4	1 979
1986	20	75	5	1 993

V odpovědích "ano - ne" by se očekávaly diference opačného směru, protože v roce 1982 byl okruh možných pachatelů větší, neboť věková hranice byla až do 25 let. Opak signalizuje (jak ostatně potvrzují údaje statistiky GP ČSSR) trend vyššího výskytu kriminality mládeže od začátku osmdesátých let.

Vhodné sociální klima je důležitou podmínkou efektivního uplatňování prevence v praxi zejména v případě společensky problémových skupin. V tomto směru jsou určitým ukazatelem mí-

1/ Veřejné mínění o kriminalitě II. (Závěrečná zpráva z výzkumu). VÚK při GP ČSSR a ÚVVM při FSÚ, Praha 1982

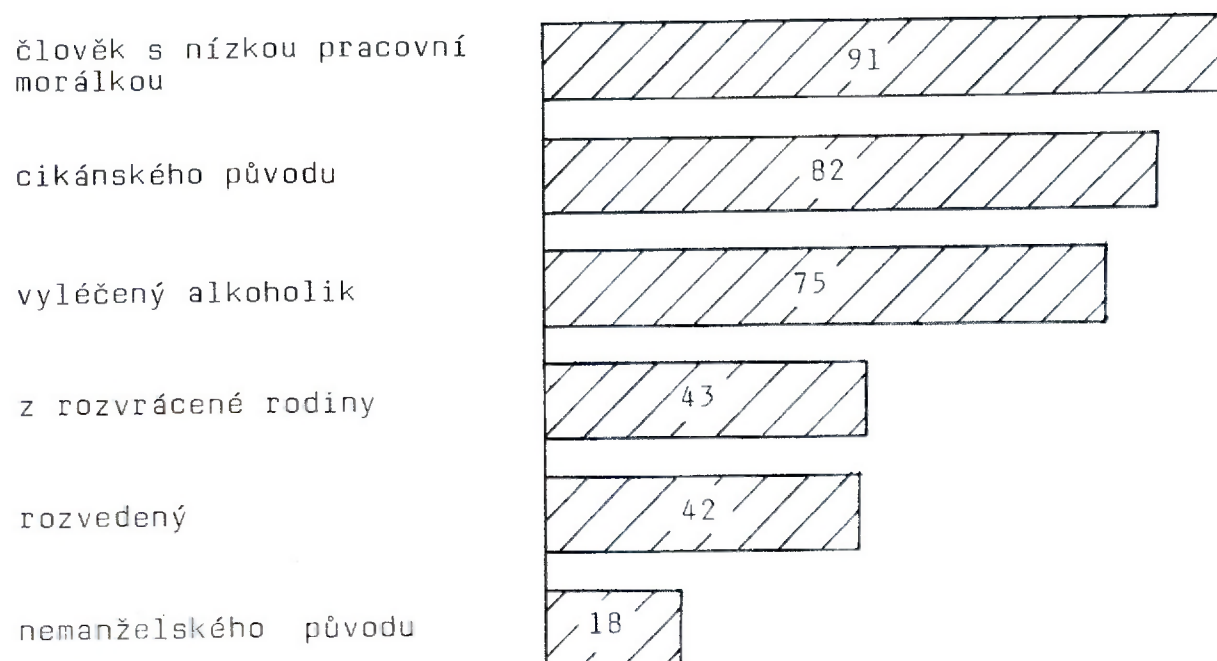
nění naší veřejnosti odpovědi na následující otázky (viz graf č. 8).

Graf č. 8

Názory na vybrané sociálně problémové skupiny^{1/}

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku od 15 let, dotázáno 1993 občanů)

Dotázanému by vadilo
kdyby životní partner
jeho syna - dcery byl:

Pozn.: Dopočet do 100 v každém řádku je procento těch, kteří souhlasnou odpověď nedali.

Z detailnější analýzy vyplývá, že člověk s nízkou pracovní morálkou a občan cikánského původu by jako potenciální partner jejich dítěte vadil naprosté většině dospělé populace ČSSR. Zatímco vyléčený alkoholik by více vadil občanům v ČR

1/ Z položek uvedených v grafu č. 4 a 8 byl utvořen ukazatel "tolerance ke společensky problémovým jevům" viz s. 7 zejm. pozn.3/ pod čarou tamtéž.

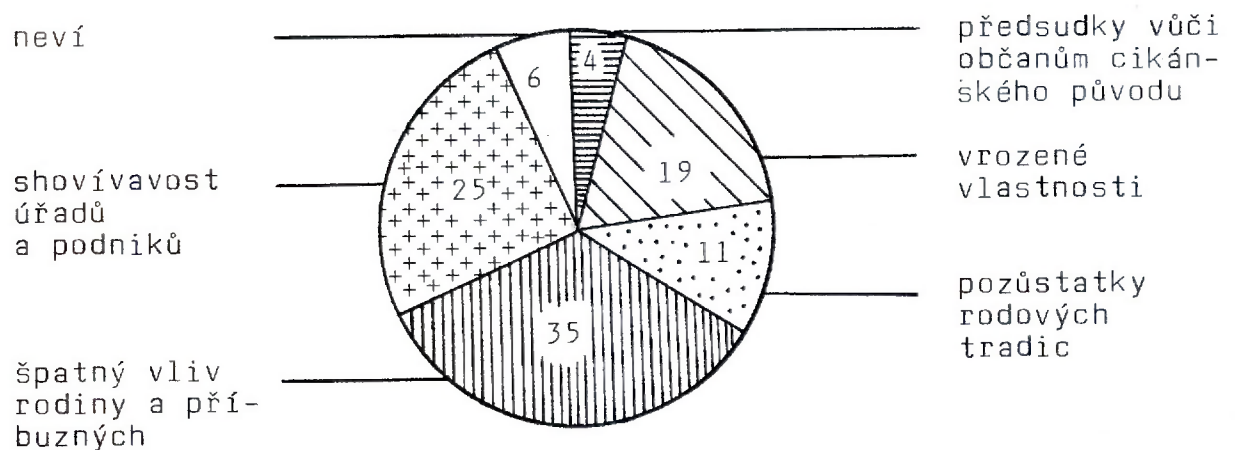
(zejm. obyvatelům Prahy), v SSR (zvl. v Bratislavě) jsou spíše výhrady k člověku z rozvrácené rodiny. Za zmínku ještě stojí, že vyléčený alkoholik byl pro studenty přijatelný méně často než pro učně.

Z trestních statistik je známo, že zastoupení občanů cikánského původu mezi mladistvými delinkventy výrazně převyšuje jejich podíl v celkové populaci. Dotázaným byla proto položena otázka, v čem spatřují příčinu trestné činnosti této skupiny obyvatelstva.

Graf č. 9

Názory na některé příčiny kriminality mladých občanů cikánského původu

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku od 15 let dotázáno 1993 občanů)

Dotázaní v ČSR v této souvislosti častěji poukazovali na "špatný vliv rodiny a příbuzných" (v ČSR 37 %; v SSR 29 %), zatímco dotázaní v SSR spíše na "shovívavý přístup k cikánům ze strany úřadů a podniků" (v SSR 36 %; v ČSR 20 %) - což je v podstatě požadavek represivnějšího postupu vůči cikánům prezentovaný slovenskou veřejností.

Výsledné názory (viz grafy č. 8 a 9) jsou zřejmě důsledkem celé řady okolností souvisejících především se stále přetrvávající kulturní a sociální zaostalostí části cikánské populace, s jejich specifickým způsobem života, systémem norem a hodnot a v neposlední řadě i silnou sociální distancí mezi cikány a ostatní čs. populací.

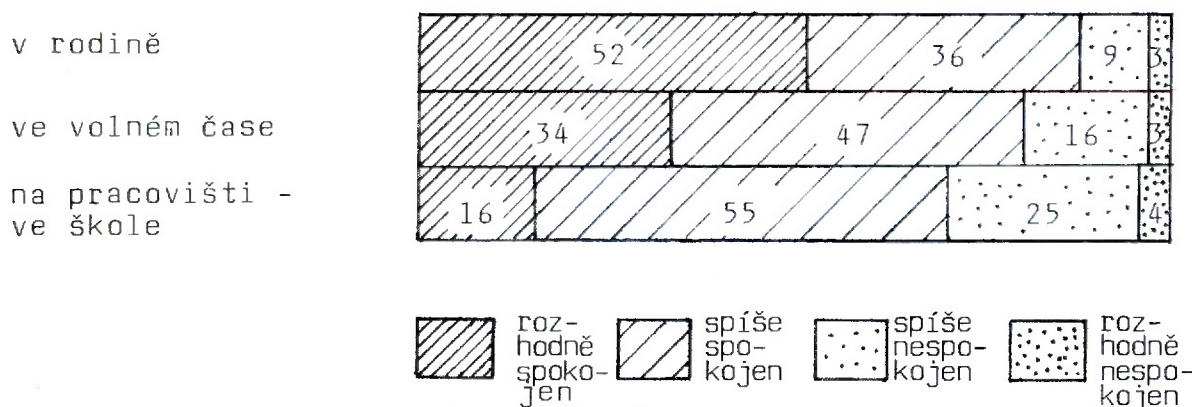
2.1.3. VÝPOVĚDI MLADISTVÝCH O VLASTNÍM PROBLÉMOVÉM CHOVÁNÍ A SITUACÍCH^{1/}

Mezi hlavní činitele ovlivňující chování mládeže ve věku 15 - 17 let v pozitivním i negativním smyslu patří rodina, škola či pracoviště a volný čas. Proto byla zjišťována míra spokojenosti resp. nespokojenosti mladých lidí v těchto třech oblastech:

Graf č. 10

Spokojenost mladistvých se svým způsobem života^{2/}

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku 15 až 17 let; vyhodnoceno 465 anonymních anket)

- 1/ Tato kapitola prezentuje a analyzuje výsledky anonymní ankety, která byla po ukončení výzkumného rozhovoru předána mladistvým respondentům, aby ji individuálně vyplnili a poštou odeslali. Výsledky je třeba chápat spíše orientačně, zejm. pro nižší návratnost anketních listů.
- 2/ Z položek uvedených v grafu byl vypracován souhrnný ukazatel spokojenosti se způsobem života - viz s. 7 pozn. 3/ pod čarou tamtéž.

Z grafu č. 10 je zřejmé, že mládež ve věku 15 až 17 let je ve velké většině spokojena se způsobem života, jaký vede. Nejspokojeněji se cítí mladiství respondenti ve své rodině, poté uvádějí sféru volného času a až na třetím místě pracoviště či školu.

Z analýzy odpovědí vyplývá, že:

- z celku mladistvých jsou to častěji patnáctiletí, kteří se cítí spokojeni se způsobem života, jaký vedou;
- v rodině, ve škole nebo na pracovišti jsou více spokojeni ti mladiství, u nichž se nevyskytuje kriminální selhání. (viz pozn.^{1/} pod čarou u grafu č. 16 na s. 34)
- naproti tomu 15 až 17 letí, u nichž došlo k opakovanému kriminálnímu selhání, pravidelní pijáci alkoholu^{1/} a se zkušeností s drogami^{2/} se cítí ve své rodině, ve škole nebo na pracovišti výrazně častěji nespokojeni. Se způsobem trávení volného času jsou tito mladiství (a to výrazně častěji) spokojeni zejména tehdy, pokud jsou členy part.

Z uvedeného vyplývá a kriminologickými výzkumy byl opakovaně prokázán často záporný vliv převážně nahodile vytvořených skupin (part) vrstevníků (resp. věkově blízkých osob) obvykle s orientací na konzumaci alkoholu a jím vyvolané výtržnosti apod. Odpovědi mladistvých o vlastním členství v takových partách jsou znázorněny v grafu č. 11. Skutečnost, že prakticky 1/3 respondentů se takto "začlenila" (nepočítáme-li dvojice), vypovídá o relativně vysokém výskytu neformálních part mezi mladistvými.

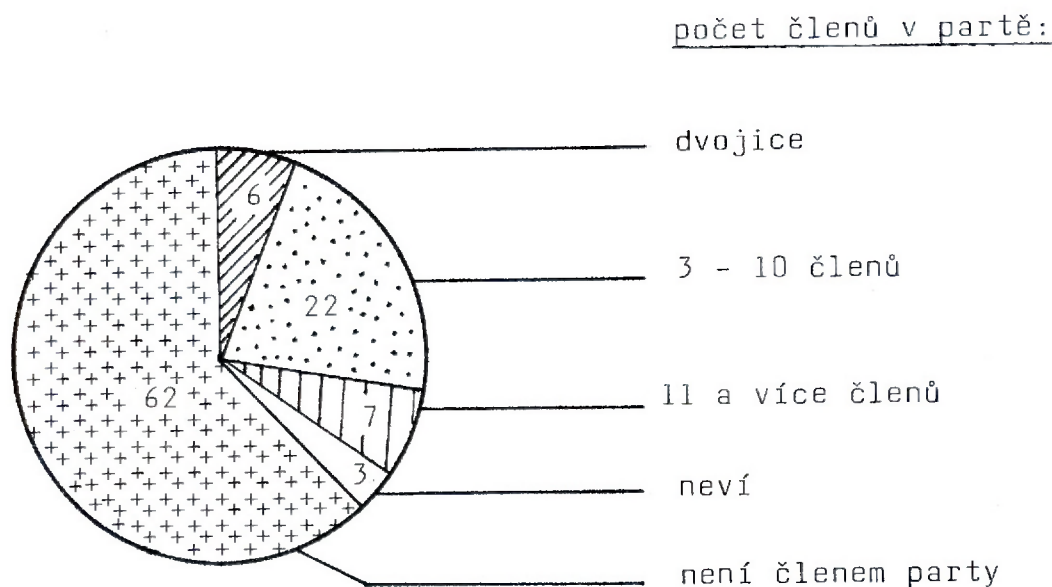
1/ Viz pozn. pod čarou na s. 27

2/ Viz graf č. 14 na s. 29

Graf č. 11

Členství mladistvých v partách^{1/}

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku 15 až 17 let;
vyhodnoceno 465 anonymních anket)

Z analýzy vztahů mezi negativními charakteristikami (viz grafy č. 11, 12, 14, 16) lze usuzovat na těsnou vazbu členství v partách a opakovaným kriminálním chováním a zkušeností s drogami.

Mezi nejzávažnější a současně nejméně příznivé charakteristiky dnešní mládeže patří zvýšená konzumace alkoholických nápojů, nezřídka vedoucí k otevřenému konfliktu se zákonem. 15 % mladistvých respondentů uvádějících nadměrné užívání alkoholu^{2/} ať již v týdenní či měsíční frekvenci je

1/ Dotaz zněl: "Jste členem nějaké party? (tj. skupiny vrstevníků, která není součástí žádné oficiální organizace). Jestliže ano, kolik má členů?"

2/ Viz pozn. pod čarou na s. 27

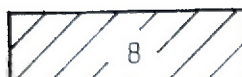
toho přesvědčivým dokladem (blíže viz graf č. 12). Dokreslením této skutečnosti je přiznání trestného činu spáchaného pod vlivem alkoholu byt jen zdánlivě malou částí mladistvých (5 %).

Graf č. 12

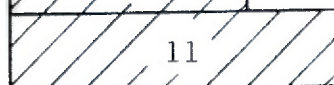
Výpovědi mladistvých o konzumaci alkoholu^{1/}

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku 15 až 17 let;
vyhodnoceno 463 anonymních anket)

nejméně 1 x v týdnu má
alkoholickou "špičku"

nejméně 1 x za měsíc se
"pořádně" opije

pod vlivem alkoholu
spáchal trestný čin

Pozn.: Dopočet do 100 v každém řádku je procento těch,
kteří příslušnou odpověď neuvedli.

Z analýzy vztahů mezi nadměrným požíváním alkoholických nápojů, zneužíváním drog a kriminálním selháním mladistvých vyplynula jednoznačně těsná vazba mezi těmito společensky nežádoucími a negativními jevy. Pijáctví alkoholických nápojů se v rámci sledovaných vazeb ukázalo jako nejsilnější faktor.

Mnoho diskusí a protikladných názorů vyvolává rozsah sexuální promiskuity, která oproti době, v níž dospívala nynější střední generace, údajně zaznamenala u mládeže určitý nárůst. Skutečný rozsah a sociální důsledky tohoto jevu nejsou však dosud spolehlivě prozkoumány a pokud jsou

1/ Sdružený ukazatel pijáctví alkoholu byl vytvořen z příslušných dvou jednoduchých ukazatelů (z alkoholické "špičky" a z "pořádného" opití) - viz s. 7, zejm. pozn.3/ pod čarou tamtéž.

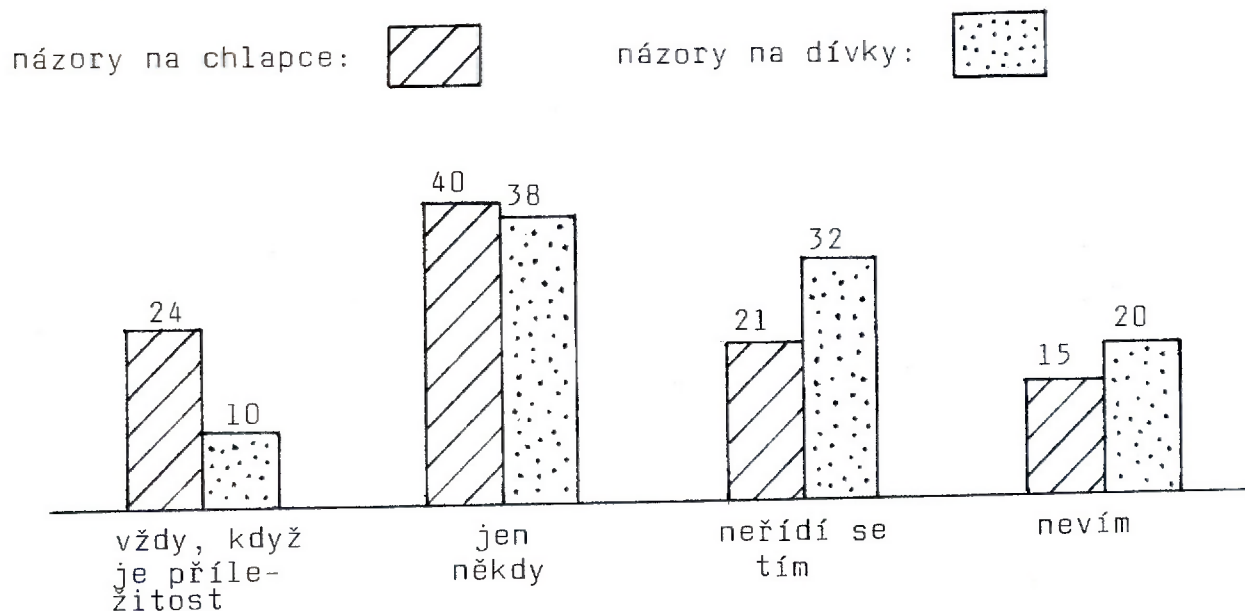
diskutovány, jde spíše o spekulativní odhady než o výsledky vědeckých výzkumů.

Co vypověděli mladiství k této problematice v rámci anonymního anketního šetření, je znázorněno v grafu č. 13.

Graf č. 13

Názory mladistvých, zda většina jejich vrstevníků se řídí zásadou: "když se mi někdo zalíbí, tak se s ním klidně vyspím"

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku 15 až 17 let; vyhodnoceno 465 anonymních anket)

Názory vrstevníků na promiskuitu chlapců se poněkud odlišují od názoru na takové chování dívek, které jsou tradičně považovány za zdrženlivější. Nicméně i tak 1/2 mladistvých tuto možnost u dívek připouští. Pokud jde o chlapce je tento názor zastoupen dokonce ve 2/3 odpovědí.

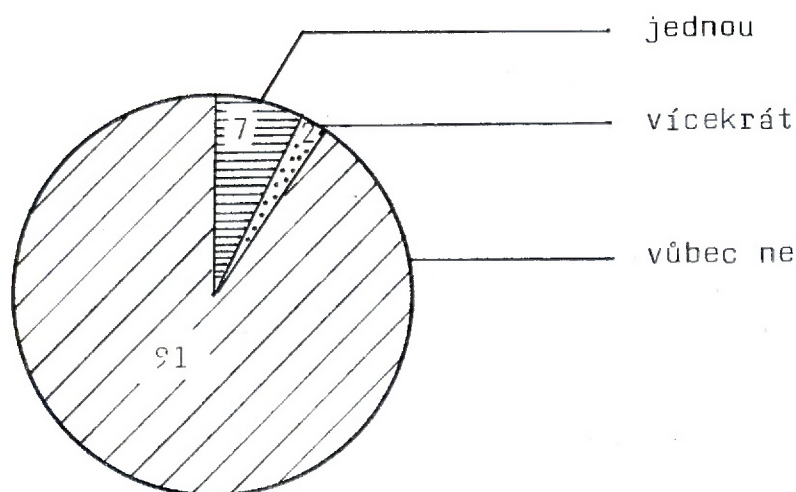
Mezi názory na sexuální promiskuitu mladistvých chlapců a dívek a mezi přiznaným problémovým chováním (opakované kriminální chování, pití alkoholických nápojů, zkušenosti s drogami, nespokojenost ve škole, na pracovišti a ve volném čase) nebyla zjištěna úzká souvislost - s výjimkou pití alkoholických nápojů, kde určitá souvislost se sexuální promiskuitou byla prokázána.

Zneužívání drog mládeží je sice, jak již bylo řečeno v jiné souvislosti, jevem u nás poměrně novým a méně rozšířeným, pro své často neodstranitelné zdravotní i sociální následky však nejméně stejně nebezpečným jako alkoholismus.

Graf č. 14

Výpovědi mladistvých o zneužívání omamných látek^{1/}

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku 15 až 17 let; vyhodnoceno 465 anonymních anket)

Na to, jaké druhy omamných látek byly zneužívány, lze usuzovat s ohledem na nízké četnosti odpovědí pouze orientačně. Byly to: léky (uvedlo 16 ze 35 respondentů, kteří se k fetování přiznali), prchavé látky (15 respondentů), jiné drogy (12 respondentů). Nejčastěji uváděnými důvody byly: zvědavost (uvedlo 17 respondentů), forma protestu (11 respondentů) a nápodoba (10 respondentů).

Vezmeme-li v úvahu, že zneužívání drog dosahuje svého kulminačního bodu u věkové kategorie 18 - 24 letých, nejsou ani zdánlivě nízká procenta mladistvých, kteří se již do bezprostředního kontaktu s drogou dostali, zanedbatelná.

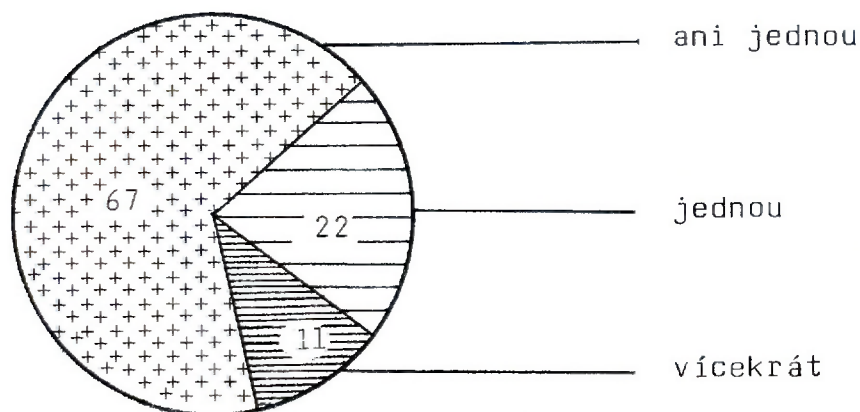
1/ Podobné výsledky u věkové kategorie 15 až 29 letých byly zjištěny v r. 1985 ve výzkumu "Názory mládeže na zaměření volného času a podmínky pro jeho trávení" (Závěrečná zpráva č. 85 -5). UVVM, Praha 1986

Jak velkému procentu mládeže bylo vyhrožováno tělesným násilím ze strany starších nebo silnějších vrstevníků, je uvedeno v grafu č. 15

Graf č. 15

Výpovědi mladistvých, zda byli v posledních 2 letech obětí vyhrožování hrubým tělesným násilím ze strany starších nebo silnějších vrstevníků

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku 15 až 17 let; vyhodnoceno 464 anonymních anket)

Tuto zkušenost uvedl každý třetí z nezletilých (33 %), přičemž každý devátý (11 %) vypověděl, že zažil takovou situaci již vícekrát.

Výraznější rozdíly mezi výpověďmi mladistvých nebyly zjištěny ani při porovnání národních republik ani Prahy s Bratislavou. Rovněž věk v této souvislosti nediferencoval.

Je na místě poznamenat, že podle oficiálních pramenů zaznamenala tato forma násilí v posledním období, zvláště v některých lokalitách (např. v Praze) výrazný nárůst.^{1/}

1/ Srov. např. Vyhodnocení boje proti kriminalitě mládeže na území hl. m. Prahy v r. 1985 (ZKn 755/86) MP v Praze, s. 4 - 5.

Nejcitlivější blok otázek položených v anonymní anketě představovaly dotazy na frekvenci některých forem kriminality mladistvých.

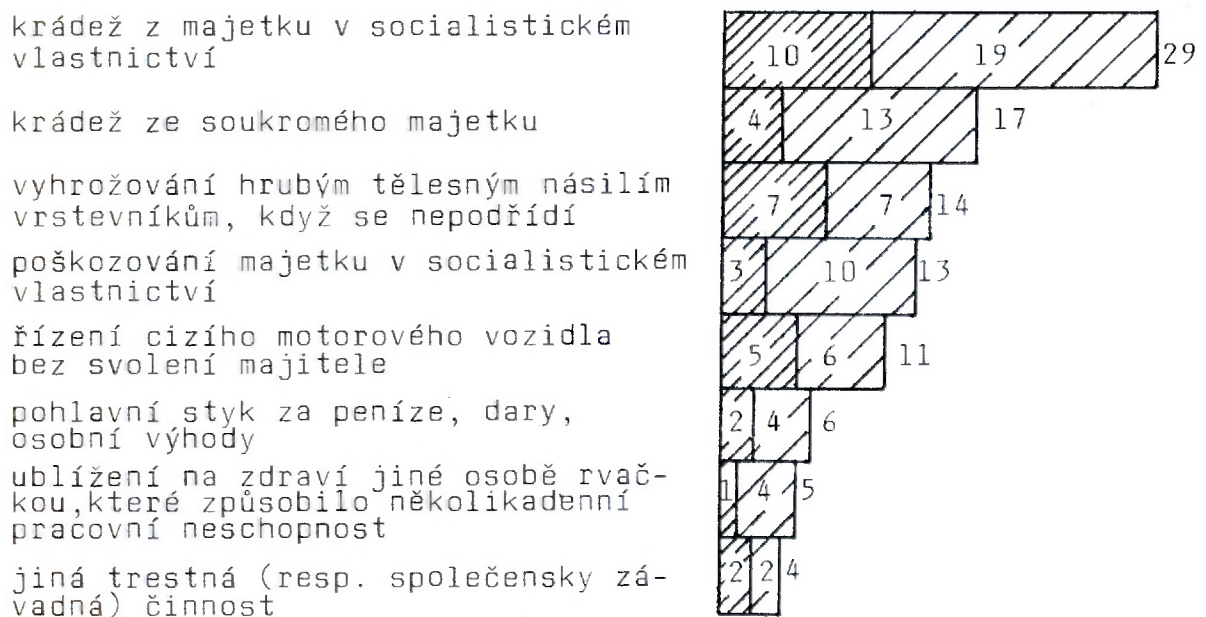
Graf č. 16

Výpovědi mladistvých, zda se v posledních 2 letech dopustili trestné příp. jiné společensky závadné činnosti^{1/}

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku 15 až 17 let; vyhodnoceno 465 anonymních anket)

respondenti uvedli:

 více-krát jednou

Pozn.: Součet dílčích procent v každém řádku je uveden vpravo od příslušného ležatého sloupce; dopočet do 100 v každém součtu je procento těch, kteří příslušnou položku nevybrali.

1/ Z položek tohoto grafu byl utvořen souhrnný ukazatel opakovaného kriminálního selhání (bylo zjištěno u 20% mladistvých). - viz s. 7, zejm. pozn. 3/ pod čarou tamtéž.

Pořadí nejvíce četných oficiálně registrovaných (statistikou GP ČSSR)^{1/} trestných činů a v anketě přiznaných deliktů je uvedeno v následujícím přehledu:

Registrované trestné činy mladistvých (podle Statistické ročenky kriminality) za rok 1984

Delikty podle výpovědí mladistvých v anonymní anketě v r. 1986

1. krádež	1. rozkrádání majetku v soc. vlastnictví
2. rozkrádání majetku v soc. vlastnictví	2. krádež
3. neoprávněné užívání cizího motorového vozidla	3. vydírání (indikováno vyhrožováním hrubým tělesným násilím)
4. ublížení na zdraví	4. poškozování majetku v soc. vlastnictví (indik. ničením dopravních značek atp.)
5. pohlavní zneužívání	5. neoprávněné užívání cizího motorového vozidla
6. výtržnictví	6. příživnictví (indikováno pohlavním stykem za peníze atd.)
7. příživnictví	7. ublížení na zdraví (indikováno rvačkou)
8. loupež	8. jiné trestná činnost

Je zřejmé, že struktura i pořadí (podle frekvence) jednotlivých deliktů se zásadně neodlišují. Přesto je třeba poznamenat, že např. trestný čin vydírání, ("vyhrožování"), který přiznává každý sedmý mladistvý, v pořadí prvních osmi oficiálně registrovaných deliktů vůbec nefiguruje.

Tento a jiné rozdíly mohou být dány tím, že některé druhy společensky nežádoucí činnosti, které mladiství respondenti uváděli, by v případě odhalení nebyly kvalifikovány jako trestné činy.

Lze připustit, že svou roli hraje též i vyšší míra latentce určité trestné činnosti (např. vydírání), která může být v praxi značně rozšířená, avšak zůstává neodhalena.

Respondenti též mohli nesprávně zařadit některé své zážitky a zkušenosti, např. pohlavní zneužívání mohlo být zahrnuto do vydírání atp.

Dalším vysvětlením může být, že mladiství přiznávali jen ty delikty, které jim byly na příkladech konkretizovány a v rubrice "jiné" nedovedli nebo nechtěli jiné delikty uvádět.

1/ Viz Statistická ročenka kriminality GP ČSSR, 1985

Shodně v oficiálním i neoficiálním pořadí nejsilněji zastoupené majetkové delikty - krádeže a rozkrádání - charakterizují současný obraz kriminality mládeže a dotvrzují prioritně zjištěnou orientaci mladistvých pachatelů.

V r. 1979 byli respondenti (ve věku od 15 let výše) požádáni, l/ aby vyjmenovali "kterých trestných činů se mládež do 18 let nejvíce dopouští". Pořadí sestupně uspořádaných deliktů je toto: 1. krádež; 2. výtržnictví; 3. ublížení na zdraví jiné osobě; 4. opilství; 5. příživnictví; 6. neoprávněné užívání cizího motorového vozidla; 7. rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví; 8. znásilnění; 9. jiné. Je zajímavé, že struktura i pořadí deliktů v r. 1979 se příliš neodlišují od r. 1986 (navzdory rozdílům ve formulaci dotazování a ve věkovém vymezení souboru respondentů). - Největší odlišností se zdá být to, že v r. 1979 rozkrádání bylo až na 7. místě v pořadí a vydírání nebylo vůbec zaregistrováno (nelze však vyloučit, že bylo zařazeno do výtržnictví).

Pro opakované delinkventní chování je typické, že se u jeho nositelů častěji vyskytují tyto negativní charakteristiky:

- nadměrné požívání alkoholických nápojů (mívají často "špičku" a pravidelně se opíjejí)
- zkušenost s drogami
- nespokojenost v rodině a v práci (výjimku představovalo "neoprávněné řízení cizího motorového vozidla", kde absentovala nespokojenost v rodině a na pracovišti, podobně jako v případě "ublížení na zdraví jiné osobě" se nespokojenost v rodině častěji nevyskytovala)

K trestné nebo jiné společensky nežádoucí činnosti se častěji vyjadřovali, nebo ji doznávali chlapci. Dívky častěji volily odpověď typu "nevím".

Z výpovědí mladistvých, které se týkaly pro ně choullostivých až nepříjemných skutečností, si lze vytvořit vcelku pravdivý, i když jen rámcový obraz o některých projevech jejich skutečného chování, včetně frekvence druhů jimi páchané - avšak do značné míry latentní - kriminality, což podporuje okolnost, že odpovědi právě této skupiny byly ve srov-

l/ Veřejné mínění o kriminalitě IV. (závěrečná zpráva z výzkumu č. 79 - 7). ÚVVM při FSÚ a VÚK při GP ČSSR, Praha 1979.

nání s dospělými méně často neupřímné.^{1/}

Z analýzy souvislostí jednotlivých forem nedovoleného či nežádoucího jednání vystupují jako zvlášť výrazně negativní činitelé: nadměrné požívání alkoholických nápojů a zneužívání jiných omamných prostředků, členství v neformálně vytvořených partách, nespokojenost v rodině, ale zejména ve škole a na pracovišti.

Pravidelných pijáků alkoholických nápojů je (podle vlastního přiznání) mezi 15 až 17 letými hochy a dívkami na 15 % (nejméně 1 x týdně mají alkoholickou "špičku" nebo se nejméně 1 x měsíčně "pořádne" opijí).

Prakticky všechny problémové a protispolečenské jevy u mladých lidí, včetně zneužívání drog, silně ovlivňuje nadměrné požívání alkoholu.

Z těchto i jiných (např. zdravotních) důvodů je nejvýše potřebné udělat vše pro to, aby konzumace alkoholických nápojů a zneužívání drog ze života nezletilé mládeže vymizely.

1/ Souhrnný ukazatel neúprímnosti odpovědí byl vytvořen z tvrzení respondentů, že "jednal během svého života bez výjimky vždy v souladu s přijatými zvyklostmi a předpisy" a "neřekl nikdy svým přátelům nebo známým něco nepravdivého z důvodu, aby na ně udělal lepší dojem". Veliká neupřímnost byla identifikována u 11 % dotázaných; menší u 41 %. Blíže viz pozn. 3/ pod čarou na s. 7.

2.2. NÁZORY NA NĚKTERÉ OBSAHOVÉ ASPEKTY SOCIÁLNÍ PREVENCE KRIMINALITY MLÁDEŽE

2.2.1. NÁZORY NA PREVENTIVNÍ PŮSOBNÍ RODINY

Boj proti kriminalitě vůbec, a tedy i kriminalitě mládeže, je v naší zemi věcí celého společenského systému. Pro prevenci kriminality mládeže jsou velmi významné znalosti, postoje a chování získané v rámci rané (časné) prevence v rodině, škole, na pracovišti a ve volném čase. Vytvářejí totiž antikriminogenní způsob myšlení a jednání, jenž snižuje nebezpečí vzniku závažnějších konfliktů mezi mladým člověkem (dítětem či dospívajícím) a jeho sociální okolím.^{1/}

Je obecně známo, že nejvýznamnějším činitelem ovlivňujícím start dítěte do života je rodina. Je to zpravidla první sociální prostředí, s nímž se dítě setkává a které mu může buď pomáhat rozvíjet jeho vrozené schopnosti, nebo je naopak tlumit a deprivovat. Jak ukazují čs. i zahraniční výzkumy, rodí se budoucí delinkventní dítě často právě do nepříznivých rodinných podmínek, které vzniku sociálněpatologických jevů napomáhají.^{2/} Naopak děti a mladí lidé vychovávaní v příznivém rodinném prostředí jsou proti negativním společenským vlivům silně rezistentní.

Jak hodnotí občanská veřejnost vybrané výchovné aspekty v našich rodinách, je patrné z grafu č. 17 na následující straně.

1/ Blíže srov. Přenosil, G.: Teoretické základy prevence kriminality v ČSSR, VÚK při GP ČSSR, Praha, 1984, s. 57 - 58

2/ Blíže srov. Kolektiv autorů: Aktuální otázky boje s kriminalitou mládeže a souvisejícími negativními jevy I.. VÚK při GP ČSSR, Praha, 1983, s. 63 - 90.

Graf č. 17

Názory na vybrané obsahové aspekty sociální prevence kriminality mládeže v oblasti rodiny

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku od 15 let; dotázáno 1993 občanů)

Respondenti souhlasili, že v dnešní době:

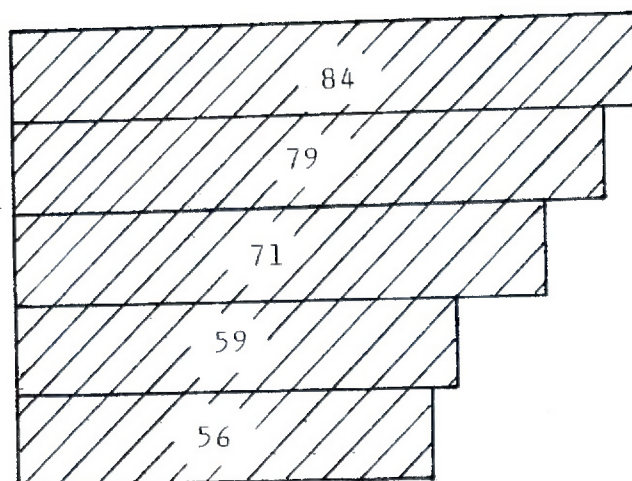
rodiče vedou své děti ke slušnému chování a čestnému jednání

rodiče dávají svým dětem dobrý příklad ve vztahu k rodině, práci a společnosti

děti mohou se svými rodiči otevřeně hovořit o svých problémech

rodina a škola úzce spolupracují

v našich rodinách je ovzduší vzájemné ohleduplnosti a úcty

Pozn.: Dopočet do 100 v každém řádku je procento těch, kteří souhlasnou odpověď neuvodli.

Vůbec nejfrekventovanější souhlasné vyjádření se týkalo "výchovy dětí rodiči ke slušnému chování a čestnému jednání". Svůj souhlas s touto tezí vyjadřovali častěji mladiství v obou republikách. Nižší hladina souhlasu byla zaznamenána v Praze, Středočeském a Severočeském kraji a u respondentů ve věku 60 a více let, zvláště pak důchodců.

Pokud jde o odchylky u druhého nejčastěji zastoupeného výroku "rodiče dávají svým dětem dobrý příklad ve vztahu k rodině, práci a společnosti", ti, kteří byli v dětství vychováni oběma vlastními rodiči, projevovali častěji souhlas než ti, co žili ve věku do 15 let v neúplné rodině nebo vůbec mimo ni. Za zmínku též stojí, že dotázaní, kteří ve své domácnosti vychovali alespoň jedno dítě, byli, pokud jde o dobrý příklad dnešních rodičů, skeptičtější než respondenti

bez výchovných zkušeností.

Zajímavé poznatky přineslo vyhodnocení odpovědí na dotaz, zda "v současné době mohou děti hovořit se svými rodiči otevřeně o svých problémech". Vyšší frekvence souhlasu byla zaznamenána u dospělých v SSR, zejména v Západoslovenském kraji, a naopak nižší u mladistvých v ČSR a u respondentů (bez rozlišení věku) v Praze a Západočeském kraji. Častěji se takto vyjadřovali též ženatí a vdané, respondenti s výchovnými zkušenostmi a ti, kteří svoje dětství prožili s vlastními rodiči.

V názorech mladistvých na tuto otázku se projevila vazba na životní spokojenost: málo spokojení a převážně nespokojení častěji s uvedeným tvrzením nesouhlasili.

Relativně nejnižší hladina souhlasu - o málo více než u poloviny dotázaných - byla zjištěna u výroku, že "v našich rodinách je ovzduší vzájemné ohleduplnosti a úcty".

S touto charakteristikou vyjádřili častěji souhlas dotázaní z kategorie mladých lidí do 29 let, z nich pak zejména studenti a učni. Rovněž v odpovědích členů SSM a jiných organizací byl souhlas frekventovanější než u nečlenů. Častěji nesouhlasili respondenti v ČSR a obyvatelé Prahy a Bratislavy stejně tak občané starší 60 let.

Určitý přechod k preventivním aktivitám vyvíjeným státními resp. jinými veřejnými institucemi tvoří postulát, že "rodina a škola úzce spolupracují", který byl obsažen v jedné z položených otázek. Souhlas s tímto výrokem častěji vyjadřovali mladiství ze SSR, naopak respondenti z Prahy a Středočeského kraje méně často.

Za zmínku ještě stojí, že:

- Dotázaní v SSR častěji než v ČSR vykazovali tendenci s uvedenými výroky souhlasit (pouze v případě "rodina a škola úzce spolupracují" výraznější rozdíl prokázán nebyl).
- Mladiství pijáci alkoholu a ti, kteří přiznali zneužívání omamných drog, souhlasili s uvedenými výroky méně často.
- Respondenti, kteří odpovídali otevřeněji (méně neúpřímně)^{1/} se méně často přikláněli k tomu, že "rodiče vedou své děti ke slušnému chování a čestnému jednání" a že "děti mohou se svými rodiči otevřeně hovořit o svých problémech", stejně jako že "rodina a škola úzce spolupracují".

1/ Viz pozn. 1/ pod čarou na s. 34 a pozn. 3/ pod čarou na s.7.

V porovnání s velmi příznivým hodnocením rodičů v oblasti výchovy dětí ke slušnému chování a čestnému jednání se ukazuje, že by bylo žádoucí zlepšovat rodinné klima, a to především zvyšováním vzájemné úcty a ohleduplnosti.

Rovněž spolupráci rodiny a školy nelze podle mínění občanské veřejnosti hodnotit jako optimální.

2.2.2. NÁZORY NA PREVENTIVNÍ PŮSOBNÍ ŠKOLY A PRACOVIŠTĚ

Další, pro účinnou sociální prevenci kriminality nepostradatelnou oblastí výchovného ovlivňování mládeže, představuje škola, na níž posléze navazuje pracoviště.

Graf č. 18

Názory na sociální prevenci kriminality mládeže v oblasti školy - pracoviště

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku od 15 let, dotázáno 1993 občanů)

škola vede děti a mládež k dodržování předpisů a nařízení

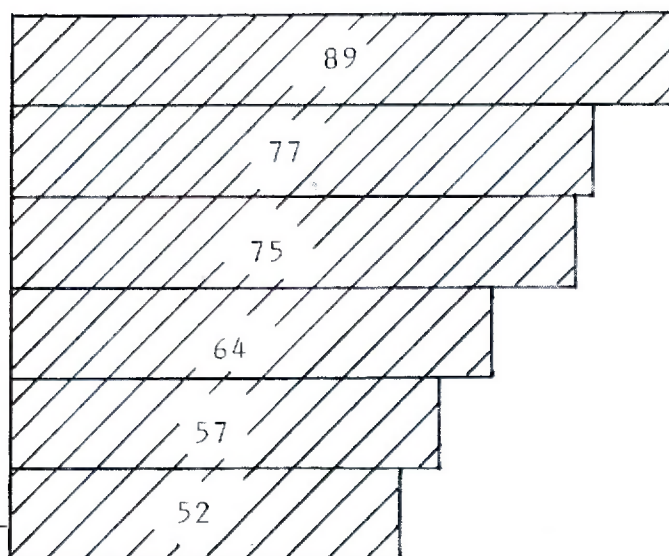
pracoviště vede mladé lidi k dodržování předpisů a nařízení

mistři dávají mladým lidem dobrý příklad v práci

pracovní kolektiv kladně působí na nastupující mladé pracovníky

mistři dávají mladým lidem dobrý příklad v osobním životě

mladí lidé, nastupující poprvé do zaměstnání, jsou zařazováni k pracovníkům, kteří jim dávají dobrý příklad v práci a osobním životě

Pozn.: Dopočet do 100 v každém řádku je procento těch, kteří souhlasnou odpověď nedali.

Souhlas s tvrzením, že škola vede v současné době děti a mládež k dodržování předpisů a nařízení, byl zastoupen u 9/10 respondentů, což je samo o sobě dostatečně výmluvným zjištěním. Nesouhlas s tímto výrokem byl častěji obsažen pouze ve výpovědích mladistvých z Prahy a Bratislavy.

Analogicky se vcelku příznivě dotázaní vyjadřovali (3/4 souhlasných odpovědí) k totožnému působení pracoviště. Souhlas byl méně častý u respondentů v ČSR oproti SSR (74 % : 81 %), tentokrát bez věkového rozlišení, a to především v Praze a ve Středočeském kraji. Naopak kladně se častěji vyjadřovali mladiství v SSR, dále učni a ti z nezletilých, kteří nebyli členy žádné party.

Četné sociologické poznatky dokumentují význam vlivu pracoviště zejména na mladé lidi, kteří nastupují do zaměstnání poprvé. Významné místo v tomto směru zaujímá vedoucí pracovního kolektivu (mistr. resp. jiný nejbližší nadřízený), který by měl být zejména pro mladého pracovníka po všech stránkách vzorem. Z výpovědí dotázaných, kteří se k této problematice vyjádřili, je zřejmé, že pouze podle 2/3 těchto respondentů působí pracovní kolektiv na nastupující mladé pracovníky kladně. Oceňován je více příklad mistrů a nadřízených pro samotnou práci (tento názor byl obsažen ve 3/4 odpovědí), méně však, jak výchovně působí na mladé pracovníky svým osobním životem. Z toho, že téměř polovina respondentů souhlasnou odpověď nezvolila, lze soudit, že v tomto směru příliš dobrým příkladem nejsou. V obou případech, tj. zda mistři a jiní nadřízení jsou mládeži vzorem v práci a v osobním životě, byli skeptičtější obyvatelé Prahy bez rozdílu věku. Funkcionáři a členové KSČ projevovali zde svůj souhlas častěji.

S uvedenými výroky korespondují i názory dotázaných, jak často jsou mladí lidé nastupující poprvé do zaměstnání zařazováni k pracovníkům, kteří by jim byli v práci a osobním životě dobrým příkladem. Polovina respondentů, kteří zastávali názor, že často je tomu tak, je vyvážena zhruba stejnou početnou skupinou, jež tento jev označuje za ojedinělý.

Pozoruhodné je v této souvislosti zjištění, že pozitivní hodnocení bylo více zastoupeno u dotázaných učňů, zatímco u dělníků a jiných socioprofesionálních kategorií významnější rozdíly zjištěny nebyly.

Z podrobnější analýzy vyplývá:

- Ve venkovských obcích byly názory na preventivní působení školy a pracoviště častěji kladné, zatímco ve velkoměstech a zejména v Praze nikoli.
- Nezletilí, kteří byli členy part a ti, kteří uvedli v anonymní anketě opakované trestné jednání nebo alkoholismus, oceňovali kladný vliv pracovního kolektivu a výchovné působení mistrů a nadřízených mnohem méně než ti, kteří tyto okolnosti neuvedli.
- Ti z dotázaných, u nichž byla identifikována neúpřímnost odpovědí, častěji souhlasili s kladným působením pracovního kolektivu, mistrů i nadřízených.

Shrneme-li názory respondentů na vliv školy a pracoviště na mladé pracovníky, můžeme konstatovat celkově pozitivní hodnocení.

Pokud jde o dobrý příklad, který svým osobním životem dávají mistři a nadřízení mladým lidem, posuzuje ho občanská veřejnost rozhodně méně příznivě.^{1/}

1/ K podobným výsledkům došel již výzkum veřejného mínění v r. 1979 - viz "Veřejné mínění o kriminalitě IV." (Závěrečná zpráva z výzkumu č. 79 - 7), ÚVVM při FSÚ a VÚK při GP ČSSR, Praha 1979

2.2.3. NÁZORY NA VOLNÝ ČAS Z HLEDISKA PREVENCE

Značný podíl na rozvoji delinkventního chování mladistvých má nevhodné využívání volného času. Předcházet kriminalitě tedy mj. znamená záměrně vytvářet a průběžně rozšiřovat možnosti pozitivně orientovaného trávení volného času pomocí pestré a pro mladé lidi přitažlivé činnosti, která by zaujala i mládež kriminalitou ohroženou či již přímo zasaženou.

Blok otázek, které zjišťovaly názory naší veřejnosti na vybrané aspekty této problematiky, je patrný z grafu č.19.

Graf č. 19

Názory na sociální prevenci kriminality mládeže v oblasti volného času

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku od 15 let, dotázáno 1993 občanů)

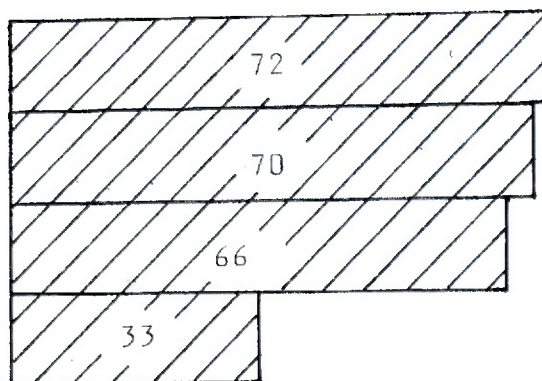
Respondenti souhlasili,
že v dnešní době:

mládež má dost příležitostí ke sportu, tělovýchově a turistice

zájmovou činnost ve volném čase může provádět i méně schopná mládež

mladí mají dost příležitosti k zájmové činnosti ve výtvarných, technických, hudebních apod. kroužcích

společ. organizace, zvl. SSM a ROH, dobře dokáží podchytit schopnosti a zájmy mladých lidí

Pozn.: Dopočet do 100 v každém řádku je procento těch, kteří souhlasnou odpověď neuvodili.

Zatímco podle názorů téměř 3/4 naší populace má mládež dost příležitostí ke sportu, tělovýchově a turistice, pokud jde o další organizovanou zájmovou činnost, procento souhlasu klesá.

Skutečnost, že zhruba dvě třetiny respondentů soudí, že společenské organizace (zejm. SSM a ROH) nedokáží podchytit schopnosti a zájmy mladých lidí, signalizují závažné nedostatky.

Častěji se takto kriticky vyslovovali dospělí respondenti v CSR oproti SSR (71 % : 59 %), zejména obyvatelé Prahy a Středočeského kraje. Naopak příznivější mínění vyjadřovali zejm. mladiství (s výjimkou mladých Pražanů).

Z další analýzy vyplývá:

- Dost příležitostí mládeže ke sportování a turistice častěji uváděli dotázaní z venkovských obcí, zatímco lepší podmínky pro jiné zájmové činnosti více zdůrazňovali respondenti v okresních a krajských městech.
- Prakticky ke všem předloženým možnostem, které má mládež ke trávení volného času, se častěji kriticky vyjadřovali občané ve velkoměstech a dotázaní s vysokoškolským vzděláním.
- S možnostmi, které mají mladí pro trávení volného času, v rámci všech uvedených položek častěji souhlasila učená mládež a ti z mladistvých, kteří byli s tím, jak žijí, spokojeni.
- Na horší podmínky pro trávení volného času častěji upozorňovala ohrožená nebo již delinkventní mládež: členové part, mladiství alkoholici, ti, co zneužívají omamné drogy a ti, co přiznali opakovanou trestnou činnost.

2.2.4. NÁZORY NA PREVENTIVNĚ VÝCHOVNÉ PŮSOBNÍ TELEVIZE

Naše děti tráví hodně času u televizní obrazovky. Realizované výzkumy volného času delinkventních mladistvých poukázaly na skutečnost, že tato mládež preferuje ve svém volném čase různé poslechové aktivity - mezi nimiž bezkonkurenčně dominuje sledování televizních pořadů.^{1/} Současně bylo zjištěno, že rodiče delinkventní mládeže nechávají své děti často sledovat televizní programy bez jakéhokoli výběru, a to i v nočních hodinách. V této souvislosti jsou názory naší veřejnosti na výchovný vliv vybraných pořadů, které jsou poměrně často zařazovány do programů čs. televize, zvláště zajímavé.

Graf č. 20

Názory na preventivně výchovné působení vybraných televizních pořadů pro děti a mládež

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku od 15 let, dotázáno 1993 občanů)

p ů s o b í

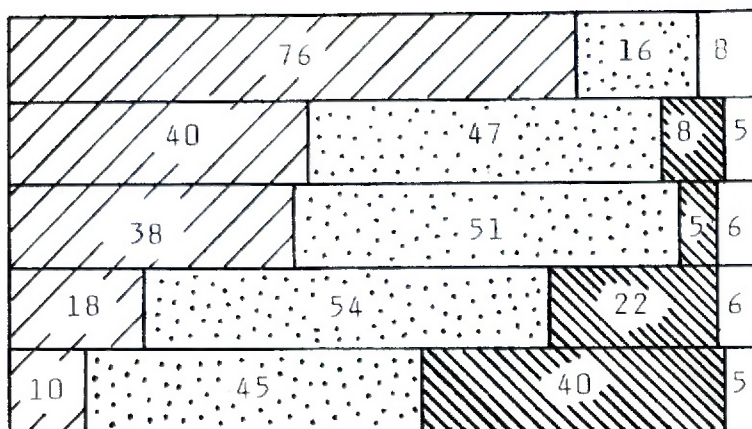
pravidelné pořady pro děti a mládež, např. Studio kamarád, Televizní klub mladých Pionýrská vlašťovka

dobrodružné filmy

filmy ze života dnešní mládeže

filmy s válečnou tematikou

detektivky a napínavé filmy s kriminální tematikou

1/ Večerka. K.: Využívání volného času delinkventní mládeže, Prokuratura, 1979, č. 1
Kolektiv autorů "Aktuální otázky boje s kriminalitou mládeže", VÚK při GP ČSSR, Praha, 1982, s. 86 - 87.

Zatímco pravidelné pořady pro děti a mládež jsou z výchovného aspektu hodnoceny 3/4 naší populace vysoce pozitivně, je převážně dobrý výchovný vliv přiznáván dalším typům pořadů již výrazně menší částí dotázaných.

Dobrodružné filmy a filmy ze života dnešní mládeže se tak ocitly kdesi uprostřed pomyslné hodnotící škály respondentů. U filmů s válečnou a zvláště pak s kriminální tematikou převážily dokonce názory posuzující jejich výchovný vliv záporně.

Z dalšího detailnějšího třídění odpovědí byly získány následující poznatky:

- Pokud jde o pořady speciálně určené pro děti a mládež byla nižší frekvence kladných odpovědí zachycena pouze u mladistvých respondentů z Prahy.

- Filmy a pořady ze života dnešní mládeže byly převážně kladně posuzovány častěji v SSR než v ČSR (47 % : 34 %), zvláště v Bratislavě, jinak výraznější difference zjištěny nebyly.

- Vliv dobrodružných filmů hodnotili častěji záporně dospělí respondenti SSR.

Názorové difference byly zachyceny u dvou nejkritičtěji hodnocených pořadů - válečných a krimi-filmů. U filmů s válečnou tematikou to byli zejména respondenti v ČSR, zvláště v Praze (včetně věkové kategorie mladistvých) a v Severomoravském kraji, dále 60 letí a starší, zvláště pak důchodci, kteří častěji než ostatní zastávali názor, že působí převážně špatně. Naopak respondenti ze SSR, funkcionáři a členové KSČ a profesionální či dobrovolní pracovníci s mládeží připisují válečným filmům vliv převážně kladný.

Názory na výchovné působení krimi-filmů jsou ostře polarizovány do dvou skupin podle věku respondentů. V tomto směru platí nepřímá úměrnost tj. čím vyšší věk respondentů, tím nižší výchovný význam je pořadům tohoto typu přisuzován. Jinými slovy to znamená, že zatímco všichni mladiství bez rozdílu lokality, včetně členů SSM hodnotí tyto filmy častěji kladně, u dospělých rovněž bez ohledu na místo bydliště, zejména u věkově nejstarších, je tomu naopak. Názory členů KSČ

se v tomto případě od ostatních výrazněji neodlišovaly.

Učňovská mládež častěji považovala všechny pořady za "převážně dobré" (mimo specifických pořadů pro děti a mládež), studenti pouze filmy ze života dnešní mládeže, filmy dobrodružné a tzv. krimi, ale filmy s válečnou tematikou nikoliv.

Dospělí v ČSR byli ve všech případech rezervovanější ve své chvále, kritičtí byli zejména k filmům válečným a detektivkám.

Veřejné mínění o výchovném působení televizních pořadů pro děti a mládež je převážně pozitivní. Rezervovanější názory se vztahují k dobrodružným filmům a k filmům ze života dnešní mládeže, k filmům s válečnou tematikou. Nejvíce výhrad směřuje ke kriminálním žánrům, a to zejména ze strany starší generace.

Je třeba však poznamenat že právě u častěji kritizovaných pořadů nerozhodné mínění typu "někdy ano, někdy ne" převažuje - vyjádřilo se tak kolem 50 % respondentů.

2.2.5. NÁZORY NA NĚKTERÉ DALŠÍ ASPEKTY SOCIÁLNÍ PREVENCE

V současném moderním světě, kde dochází prostřednictvím kontaktů různého druhu a povahy ke snadnému přenosu informací mezi jednotlivými zeměmi, nebylo ani Československo ušetřeno některých negativních vlivů z vyspělých kapitalistických států. Ty ve spojení s rozpory a nedostatky současných i předchozích etap budování socialistické společnosti nabývají konkrétního výrazu v určitém úpadku morálky, popularizaci konzumního životního stylu, maloměššáctví, egoismu a privatizaci mezilidských vztahů, zejména mezi některými sociodemografickými skupinami našeho obyvatelstva.

Právě tyto jevy tvoří živnou půdu pro vznik závažnějších konfliktů mezi jedincem a společností, které se nejvyhraněněji projevují v podobě majetkové kriminality a delinkvence mládeže. Zajímalo nás proto, jak na výskyt některých jevů pohlíží na veřejnost (viz graf č. 21 na následující straně).

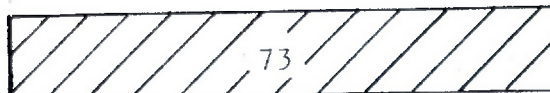
Graf č. 21

Názory na sociální prevenci kriminality mládeže
v některých specifických oblastech

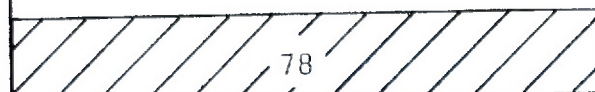
(údaje v % za populaci ČSSR ve věku od 15 let;
dotázáno 1 993 občanů)

Respondenti souhlasili,
že v dnešní době:

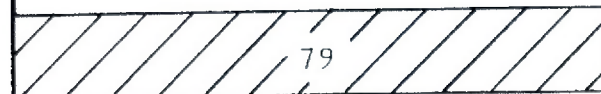
lidé jsou k závadnému chování
mládeže neteční

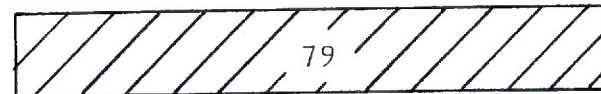
občanská veřejnost neupozorňuje
příslušné orgány na osoby, které
umožňují mládeži do 18 let pít
alkohol. nápojů nebo fetování

děti a mládež nejsou vedeny k to-
mu, aby si dokázaly také něco
odepřít

veřejná bezpečnost často nekon-
troluje opuštěná a neosvětlená
místa

Pozn.: Dopočet do 100 v každém řádku je procento těch, kteří
souhlasnou odpověď neuvedli.

Již odpovědi na prvou z položených tří otázek naznačily, že lhostejnost je v naší společnosti jevem zřejmě dosti rozšířeným, když 3/4 respondentů se domnívají, že lidé jsou k závadnému chování mládeže neteční. Toto vyjádření bylo celostátně frekventovanější u respondentů středních a starších věkových kategorií, zatímco mladiství bez ohledu na místo svého bydliště s tímto výrokem výrazně častěji nesouhlasili (podobný názor byl v trochu jiné souvislosti byl již vysloven - viz graf č. 1 na s. 10).

V návaznosti na tuto otázku byl zjišťován názor na aktivitu občanské veřejnosti, pokud jde o oznamování nedovoleného podávání alkoholických nápojů osobám mladším 18 let. V tomto případě opět 3/4 dotazovaných ve svých odpovědích připouštějí nevěšmavost veřejnosti vůči tomuto vysoce kriminogennímu fak-

toru. Tato skutečnost byla častěji zdůrazněna ve výpovědích respondentů v ČSR než v SSR (81 % : 73 %).

S problematikou sociální prevence kriminality mládeže souvisí také okolnost, zda jsou či nejsou děti a mládež vedeny k tomu, aby si dokázaly něco odepřít. Jak je z výsledků zřejmé, není tato forma výchovného působení v ČSSR běžná. Přitom zastánci tohoto názoru jsou obdobně jako v předchozím případě častěji dospělí, zejm. dotázaní v ČSR a obyvatelé Prahy (s výjimkou mladistvých).

Názory naší veřejnosti potvrzují^{1/}, byť jen v několika parciálních oblastech, odůvodněnost obav před dalším rozšiřováním lhostejnosti, nevšímavosti a konzumní morálky, které jsou v příkrém rozporu se samotnou podstatou způsobu života v socialistické společnosti.

V pořadí posledním, sice dílčím a svou povahou specifickým, přesto však významným faktorem předcházení kriminalitě mládeže, je vytváření atmosféry jistoty a bezpečnosti před možnými trestnými útoky prostřednictvím ochrany občanů a ostrahy majetku, jak to vyplývá ze zákonných povinnosti Veřejné bezpečnosti v oblasti předcházení kriminalitě.

Do jaké míry naše veřejnost na jednom z úseků bezpečnostní práce tuto ochranu pociťuje, bylo zjišťováno dotazem na četnost kontrol opuštěných a neosvětlených (čili potenciálně kriminalitou zvýšeně ohrožených) míst (viz graf č. 21).

Mínění našich občanů naznačuje v tomto směru poměrně vysokou absenci pocitu bezpečnosti, když opět 3/4 respondentů odpovědělo, že tato místa Veřejná bezpečnost často nekontroluje.

Toto zjištění je o to závažnější, že vyjadřuje v podstatě jednotné mínění veškeré populace, bez ohledu na věk, pohlaví, lokalitu, socioprofesionální kategorii či stranickou příslušnost.

1/ Podobné signály přinesl již výzkum veřejného mínění v r.1982 viz "Veřejné mínění o kriminalitě V." (Závěrečná zpráva); VÚK při GP ČSSR ve spolupráci s ÚVVM při FSÚ, Praha, 1982.

Lze tedy označit názory veřejnosti na tuto preventivní aktivitu VB za jednu z možných rezerv, jak konkrétně zvyšovat účast orgánů na prevenci kriminality, včetně kriminality mládeže.

Názory veřejnosti na vybrané obsahové aspekty sociální prevence kriminality mládeže lze shrnout konstatováním, že raná prevence uplatňovaná v rámci rodiny a školy je na relativně dobré úrovni, méně již pokud jde o pracoviště. Dále klesá ve sféře vytváření podmínek pro vhodné trávení volného času.

Názory na výchovný vliv televize jsou rozporné - výrazně diferencované podle typů pořadů.

Občanská veřejnost kritizuje některé socialistické společnosti cizí jevy (lhostejnost, netečnost, nechůť se angažovat, egoismus), které mohou snadno vyvolávat další pro společnost ještě závažnější sociální poruchy, včetně trestné činnosti mladistvých.

2.3. VEŘEJNÉ MÍNĚNÍ O AKTUÁLNÍM A POTENCIÁLNÍM VÝZNAMU VYBRANÝCH SUBJEKTŮ SOCIÁLNÍ PREVENCE KRIMINALITY MLÁDEŽE

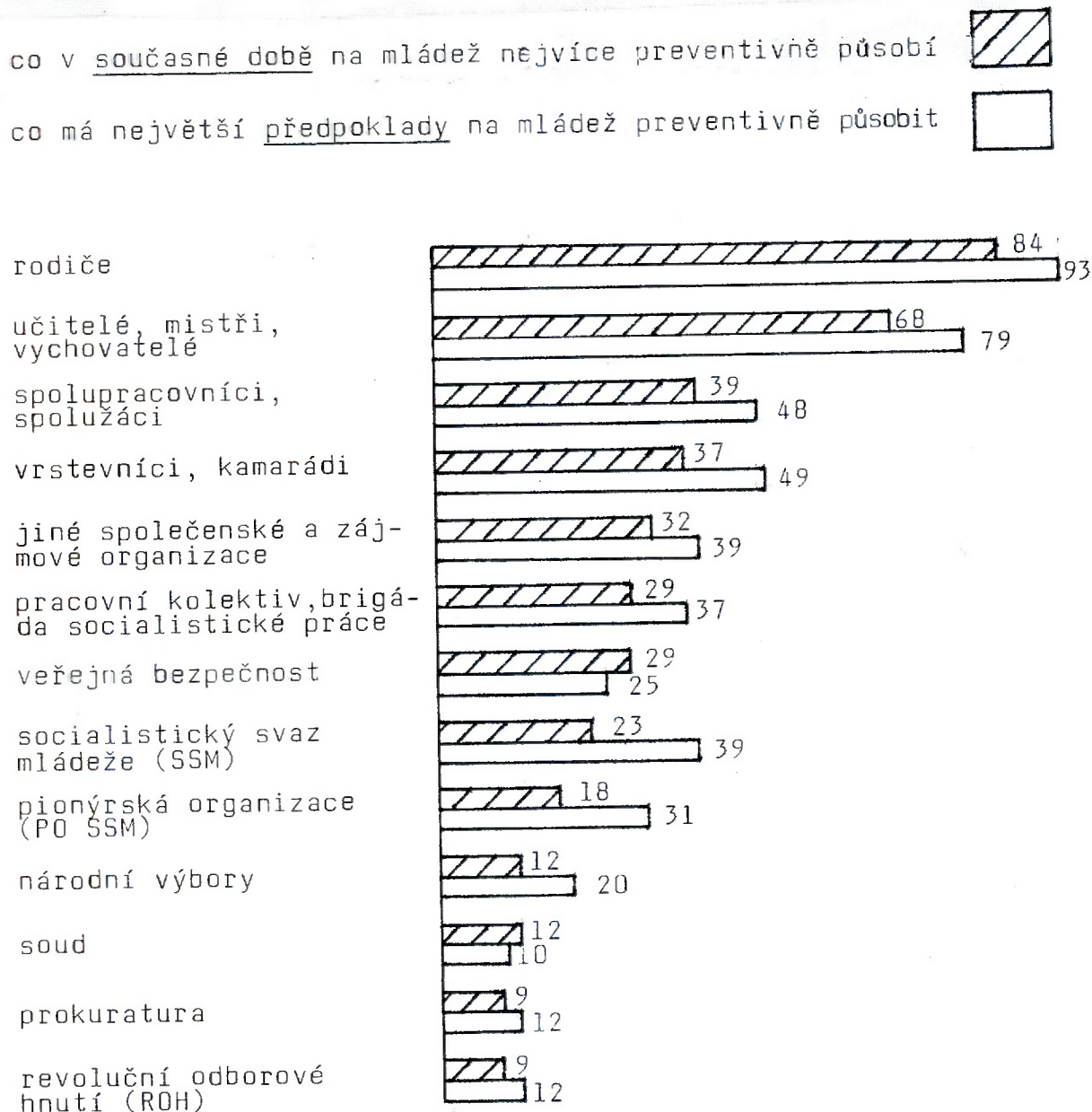
Názory občanů na skutečný a potenciální význam jednotlivých realizátorů preventivních aktivit do jisté míry naznačují možné rezervy státních a společenských orgánů a organizací, popř. jednotlivců a neformálních skupin, na úseku boje s kriminalitou mládeže.

Z hlediska zvýšení efektivnosti jejich činnosti jsou zajímavá zvláště zjištění poukazující na relativně nízkou prestiž právě těch orgánů, které jsou k předcházení trestné činnosti přímo legitimovány právními předpisy. Zřetelně tyto tendence ukazuje graf č. 22 na následující straně.

Graf č. 22

Názory na aktuální a potenciální význam vybraných subjektů
sociální prevence kriminality mládeže

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku od 15 let;
dotázáno 1993 občanů)

Pozn.: Dopočet do 100 v každém řádku je procento těch, kteří příslušnou položku z předloženého seznamu nevybrali.

Rozdělíme-li subjekty prevence, jejichž faktický a potenciální význam respondenti ze svého hlediska posuzovali podle charakteru jejich sociálního začlenění resp. úkolů, které mají ve společnosti plnit, získáme 3 značně odlišné skupiny:

1. rodiče, učitelé - mistři - vychovatelé, vrstevníci - kamarádi, spolužáci - spolupracovníci a pracovní kolektiv, tzn. především subjekty rané (primární) sociální prevence;
2. společenské a zájmové organizace plnící úkoly jak v oblasti primární, tak v oblasti speciální - sekundární prevence, (zejm. ROH, SSM, včetně PO SSM).
3. orgány specializované na ochranu práva a boj s kriminalitou včetně národních výborů, tzn. subjekty s převažující speciálně preventivní orientací.

Z názorů naší veřejnosti lze usuzovat, že přisuzuje značný význam preventivnímu působení, a to jak fakticky, tak potenciálně, subjektům zařazeným do 1. skupiny. Z nich pak naprosto nejvíce souhlasných odpovědí získali rodiče, po nichž následovali pedagogičtí pracovníci. Další subjekty 1. skupiny již pro prevenci kriminality mládeže nejsou podle mínění více než poloviny respondentů jak fakticky, tak potenciálně tolik významné.

Zdaleka ne tak uspokojivě vyznívají názory respondentů na skutečný a potenciální význam subjektů zařazených do 2. skupiny. Potvrzuje se tak všeobecně známá nízká úroveň iniciativy a aktivity společenských organizací na poli předcházení kriminalitě mládeže.^{1/} Z grafického znázornění je patrné zvláště nízké hodnocení významu nejmasovější společenské organizace - ROH.

Nejméně příznivé hodnocení bylo obsaženo zejména v odpovědích respondentů v ČSR oproti SSR (7 % : 12 %) a ve větších městech, zvláště v Praze (pouze 4 %). Občané ani perspektivně neviděli v působení ROH větší rezervy pro oblast prevence.

1/ Viz usnesení vlády ČSSR ze dne 9. 1. 1986 č. 2 ke Zprávě o trestné činnosti mládeže a plnění opatření přijatých k ochraně mládeže před protisociální činností.

Avšak ani význam přisuzovaný aktivitám SSM (a PO SSM) zdaleka nedosahuje možností výchovného působení, které má tato společenská organizace plnit. Z odpovědí respondentů vyplývá největší rozdíl mezi skutečným stavem a potenciálními možnostmi právě u SSM a PO SSM.

Byli to zejména občané ve velkých městech (18 %), zvláště v Praze (13 %), kteří hodnotili současný vliv SSM v oblasti prevence méně často jako významný. Naproti tomu častěji než ostatní pozitivně cenili aktivitu SSM na úseku prevence funkcionáři SSM (40 %) a členové KSČ (28 %). Frekventovaněji tento názor dále vyjádřili respondenti, kteří jsou v pravidelném kontaktu s mládeží jako profesionální nebo dobrovolní pracovníci (30 % oproti 22 % bez těchto zkušeností). Podobně s existencí předpokladů preventivního působení SSM častěji souhlasili funkcionáři SSM (55 %), KSČ (54 %) a pracovníci na úseku mládeže (46 %).

Poněkud překvapující je poznatek, že jiné společenské a zájmové organizace (např. tělovýchovné, SVAZARM, požárníci, zahrádkáři aj.) jsou z hlediska prevence kriminality mládeže hodnoceny naší veřejností poměrně dobře (i když nemají na rozdíl od ROH a SSM vytvořeny speciální komise k ochraně mládeže před negativními jevy).

Názory občanů tedy vcelku potvrdily přetrvávající rezervy a nedostatky v působení nejvýznamnějších společenských organizací v oblasti prevence trestné činnosti mládeže.

Vůbec nejmenší význam v oblasti prevence přisoudili respondenti orgánům, mezi jejichž úkoly patří aktivní spoluúčast na zamezování kriminality mládeže. Z nich pak to byla prokuratura, jejíž roli ocenili nejnižší. Naopak relativně nejvíce kladných vyjádření získala preventivní činnost VB. Toto hodnocení VB oslabuje nízká četnost názorů na předpoklady dalšího preventivního působení. Totéž platí, pokud jde o názory na možnosti soudů perspektivně působit v této oblasti.

Občanům, kteří se častěji než ostatní vyjadřovali vůči subjektům 3. skupiny kriticky, je společné, že se jedná o dospělé v ČSR. Také respondenti ve velkých městech, zejména v Praze, častěji než ostatní poukazovali na aktuálně nízkou úroveň preventivního působení prokuratury, VB a národních výborů.

Z další analýzy dat vyplynulo, že:

- respondenti v ČSR více zdůrazňovali subjekty obecné sociální prevence, např. učitele, pracovní kolektivy a různé společenské organizace (včetně SSM a PO SSM a kromě ROH);
- dotázaní v SSR se častěji vyslovovali pro subjekty, u nichž převažuje speciální prevence, např. pro VB, soud, prokuraturu, ale též pro národní výbory a ROH (podobně tomu bylo u obyvatel obcí od 2 do 20 tisíc obyvatel);
- občané středního věku vyzdvihovali úlohu společenských organizací. Obyvatelé velkoměst (zejm. Pražané) také více zdůrazňovali přínos společenských organizací, ale výrazně méně uváděli orgány činné v trestním řízení, dále národní výbory, SSM a ROH;
- mladiství (15 až 17 letí) kladli menší důraz na obecnou (primární) prevenci, avšak ti z nich, kterí přiznali problémové chování (např. zneužívání drog, alkoholických nápojů, trestnou činnost atp.) častěji než tzv. "zdravá" mládež považovali za účinnější preventivní působení rodičů, učitelů - vychovatelů, mistrů a také organizací SSM a ROH než národních výborů, soudu a prokuratury.

I když nelze s jistotou tvrdit, že prezentované názory spolehlivě odrážejí skutečnou úroveň preventivní činnosti orgánů specializovaných na boj s kriminalitou, nenechávají na pochybách, že v očích naší veřejnosti je aktivita těchto orgánů na úseku prevence hodnocena jako velmi nízká. Jednoznačně lze však konstatovat, že podle mínění občanů jsou pro předcházení kriminality mládeže aktuálně i perspektivně mnohem důležitější ty subjekty, které působí svým neformálně výchovným vlivem v oblasti rané sociální prevence.

2.4. NÁZORY NA DŮVODY, KTERÉ MLADÝM LIDEM BRÁNÍ V TRESTNÉ ČINNOSTI

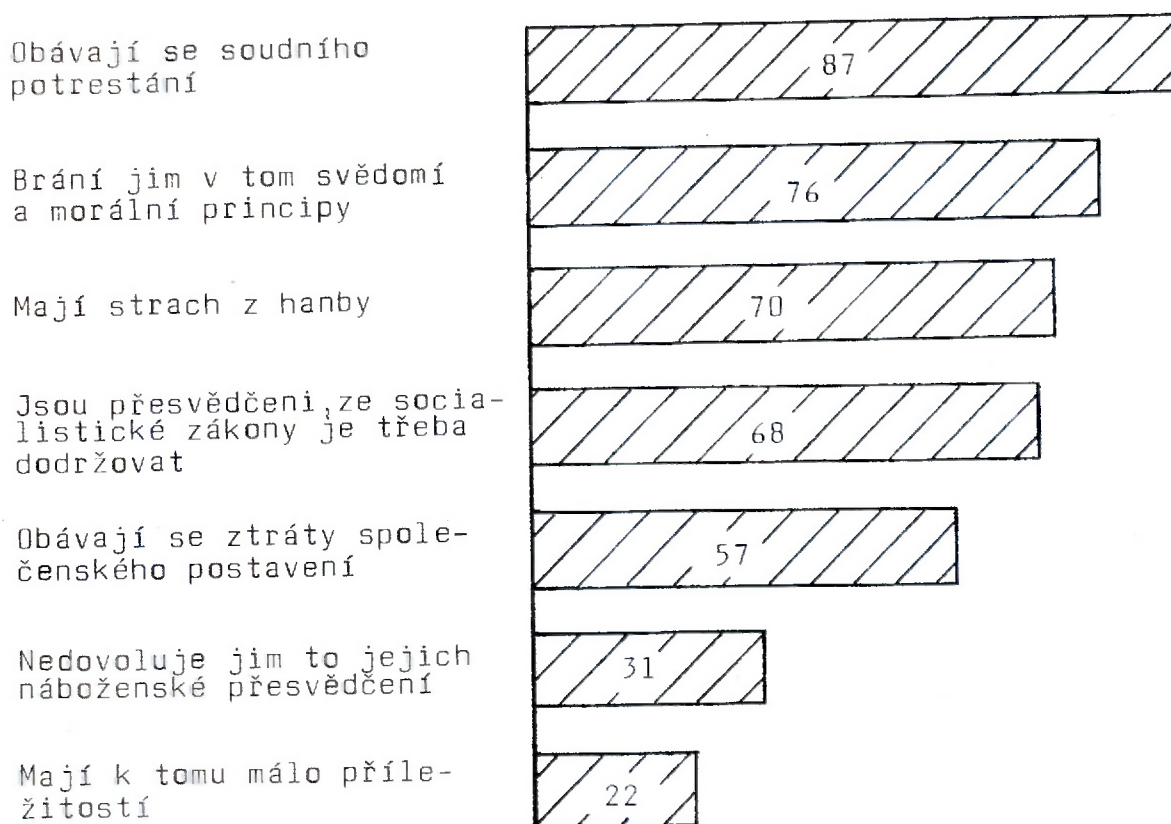
S ohledem na žádoucí aktivní spoluúčast veřejnosti je pro účinnou prevenci kriminality mládeže vhodné znát i mínění, jaké "vnitřní" důvody (zábrany) přispívají k tomu, že v konkrétním případě nedojde ke spáchání trestného činu, ať jsou pro něj vytvořeny relativně příznivé "vnější" podmínky.

Rozložení odpovědí na tuto otázku je dobře patrné z grafu č. 23.

Graf č. 23

Názory, proč se mladí lidé nedopouštějí trestných činů

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku od 15 let; dotázáno 1993 občanů)

Pozn.: Dopočet do 100 v každém řádku je procento těch, kteří souhlasnou odpověď nedali.

Skutečnost, že "obavě ze soudního potrestání" je připisován význam vnitřní zábrany trestné činnosti mládeže nejčastěji lze posuzovat jako určité přecenění významu trestní represe, resp. její hrozby. To podporuje fakt, že sami mladí lidé tuto okolnost uvádějí výrazně méně často.

Kromě morálních zábran patří k dalším frekventovaným důvodům ještě pocit viny vyvěrající z vědomí nedovoleného chování a strach z ostudy či ztráty společenského postavení. Z hlediska územního u tří nejfrekventovanějších odpovědí difference mezi ČSR a SSR prokázány nebyly.

Slovenští respondenti častěji uváděli, že mladým lidem v trestné činnosti brání:

- Přesvědčení, že socialistické zákony je třeba dodržovat: v tomto případě se na rozdíl od slovenské populace (76 %) vyjadřovali skeptičtěji zejména respondenti z Prahy (54 %) Jihočeského (58 %) a Západočeského (59 %) kraje.
- Obava ze ztráty společenského postavení: tomuto důvodu častěji prisuzovali vliv zvláště dotázaní v Bratislavě (84 %) a ve Středoslovenském kraji (67 %), zatímco čeští respondenti ho uváděli méně často (54 %);
- Náboženské přesvědčení: rozdíl mezi ČSR (23 %) a SSR (47 %) byl markantní ve prospěch souhlasných odpovědí na Slovensku.^{1/}

Dále to bylo členství v KSČ a SSM, které významněji diferencovalo názory respondentů:

- Funkcionáři KSČ (78 %) se na rozdíl od ostatních častěji přikláněli k tomu, že mladí lidé jsou přesvědčeni o nezbytnosti dodržovat socialistické zákony. Mimo to řadoví členové i funkcionáři KSČ přičítali výrazně menší význam než ostatní preventivnímu vlivu náboženského přesvědčení. Podobně se vyslovovali i funkcionáři jiných organizací.
- Funkcionáři SSM více zdůrazňovali oproti neorganizovaným v SSM jednak svědomí a morální principy, jednak strach před ztrátou společenského postavení.

1/ Nejedná se o % věřících, ale o % názorů, že náboženské přesvědčení brání mladým lidem v trestné činnosti.

Odovědi se též významně odlišovaly podle stupně dosaženého vzdělání:

- Respondenti s vyšším vzděláním (s úplným středním a vysokoškolským vzděláním) častěji poukazovali na pozitivní roli svědomí a morálních principů. S tím souvisí i frekventovaněji zastoupený názor dotázaných s vysokoškolským vzděláním na význam obavy před nepříznivým ohlasem na veřejnosti (ostudou z deliktu).
- Respondenti se základním vzděláním častěji než ostatní považovali za rozhodující strach z trestu, vliv náboženského přesvědčení a málo příležitostí ke kriminalitě.

Je otázkou, do jaké míry lze považovat za příznivé, že zatímco téměř 9/10 respondentů uvedlo, že mladým lidem brání v trestné činnosti "obava ze soudního potrestání", pouze 2/3 dotázaných se vyjádřilo, že mladým v tom zabraňuje "přesvědčení, že socialistické zákony je třeba dodržovat".

2.5. NÁMĚTY OBČANŮ NA ZDOKONALENÍ PREVENCE KRIMINALITY MLÁDEŽE

2.5.1. JAK SEZNAMOVAT MLADÉ LIDI S TRESTNÍMI ZÁKONY A DALŠÍMI PRÁVNÍMI PŘEDPISY

Ke zmapování názorů na možnosti, jakými způsoby, resp. ve kterých směrech lze zdokonalit současný stav sociální prevence kriminality mládeže, byla předložena respondentům k posouzení poměrně široká škála aktivit a opatření pokrývajících jak oblast obecné tak speciální prevence.

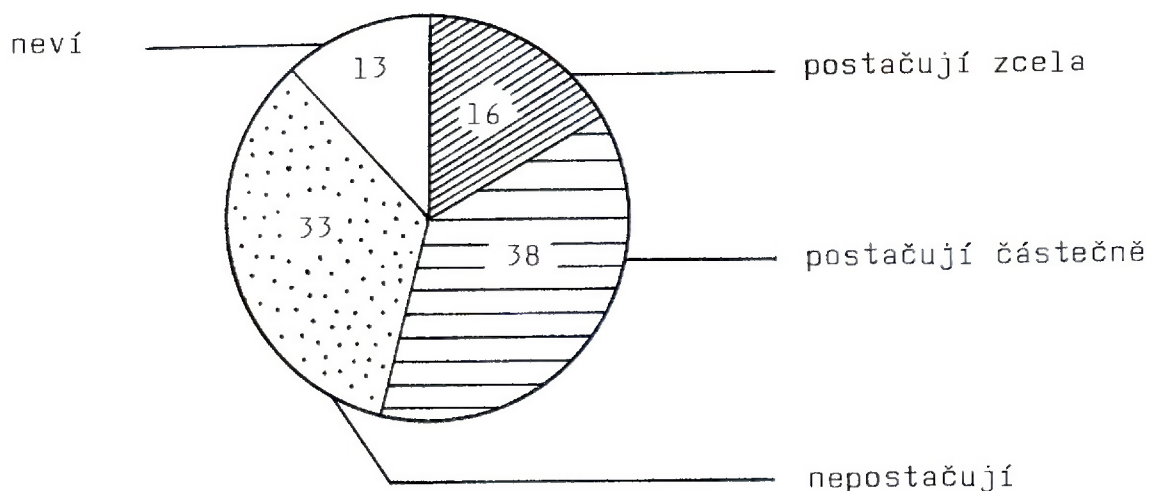
Pozornost byla zaměřena na různé formy právní výchovy, zvláště na to, jak seznamovat mladé lidi s právními normami zejména pak s trestními zákony.

Východiskem bylo zjištění, do jaké míry postačují (podle názoru občanů) znalosti práva mladým lidem k tomu, aby se nedostali do střetu se zákony.

Graf č. 24

Názory občanů, zda mladým lidem stačí jejich znalosti trestních zákonů a dalších právních předpisů k tomu, aby se vyvarovali konfliktu se zákonem

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku od 15 let; dotázáno 1993 občanů)

V této souvislosti uvedla pouze šestina dotázaných, že mladí lidé znají trestněprávní předpisy natolik, aby se mohli vyvarovat jejich porušování.

Naproti tomu více než 2/3 občanů se domnívají, že současná úroveň znalostí mladých lidí je v této oblasti zcela nebo alespoň zčásti nepostačující.

Toto kritické stanovisko vyjádřili zejména respondenti z Prahy a Bratislavy, občané středního věku (30 - 59 letí), se středoškolským či vysokoškolským vzděláním, zaměstnanci (a jejich rodinní příslušníci) ve školství, kultuře, vědě a zdravotnictví. Častěji než ostatní takto vypovídali i pracovníci na úseku mládeže, funkcionáři SSM a jiných společenských či zájmových organizací.

Naopak mladiství v ČSR hodnotili znalosti právních předpisů (v podstatě svoje) častěji jako zcela postačující.

Navazující otázka měla za úkol zjistit, jak nejvhodněji seznamovat mladé lidi s trestními a dalšími právními předpisy. Výsledky jsou zachyceny v grafu č. 25.

Graf č. 25

Doporučení, jak seznamovat mladé lidi s trestními zákony a dalšími právními předpisy

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku od 15 let; dotázáno 1993 občanů)

přednášky a besedy s odborníky, tj. se soudci, prokurátory, příslušníky VĚ

zveřejňování aktuálních trestních případů z místa bydliště v místním rozhlasu nebo tisku, na vývěskách

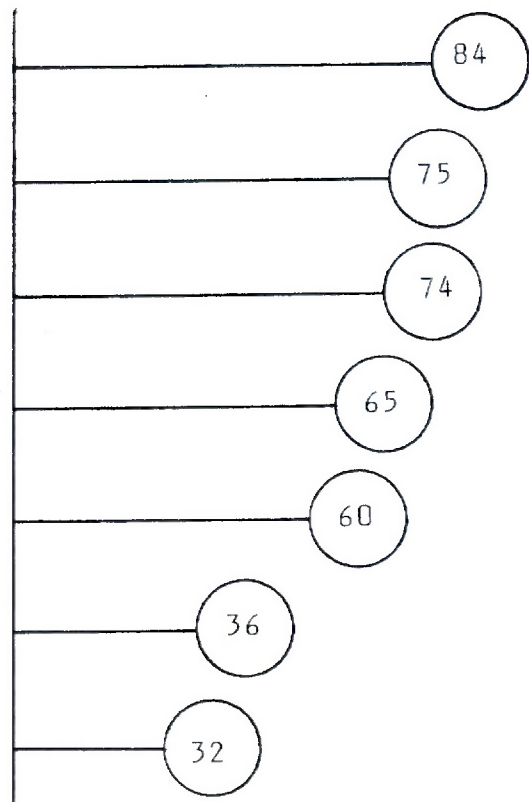
osobní návštěva soudního procesu, tj. projednání trestního případu soudem

sledování rozhlasových nebo televizních pořadů, které se týkají této problematiky, v rámci školní výuky

soustavný výklad základních právních předpisů v rámci školních hodin občanské výchovy

individuální četba informačních brožur určených pro širokou veřejnost k různým tématům souvisejícím s kriminalitou

plakáty a informační letáky o právní problematice trestné činnosti

Pozn.: Dopočet do 100 v každém řádku je procento těch, kteří příslušnou položku nevybrali.

Nesporně zajímavý je názor 3/4 respondentů poukazujících na výchovný vliv veřejné publicity trestných činů v místním rozhlase, tisku, na vývěskách apod. (byť by v praxi mělo jít spíše o doplňkovou než o jednu ze základních metod právní výchovy).

Naopak nepřekvapuje vysoce pozitivní ocenění besed s odborníky a osobní účasti při soudním projednávání trestních věcí, neboť tyto formy jsou již tradičně mezi veřejnostmi velmi populární (což však v praxi nenachází vždy žádoucí odezvu v pravidelném organizování těchto užitečných a pro mládež přitažlivých akcí).

Nepřekvapuje ani výrazně nižší hodnocení významu hodin občanské nauky pro právní výchovu mladých lidí, neboť jsou dostatečně známy kritické připomínky k příliš širokému okruhu témat znemožňujících látku probrat v žádoucím rozsahu a kvalitě (zejm. konkrétnosti).

Další třídění odpovědí signalizuje zvláště rozdíly v názorech českých a slovenských respondentů, neboť s výjimkou "osobní účasti při soudním projednávání trestních věcí" (kde nebyla odlišná stanoviska zjištěna) se ve všech ostatních případech respondenti v ČSR vyjadřovali k předestřeným možnostem méně často než dotázaní v SSR.

Věk respondentů se projevil nejvýrazněji v rámci hodnocení významu školní výuky občanské nauky pro právní výchovu. Mladiství (nejvíce v Praze) zaujímali k ní častěji stanovisko negativní, zatímco dospělí (výrazněji v SSR) přisuzovali hodinám občanské výchovy v tomto směru častěji smysl pozitivní.

Z názorů naší veřejnosti na různé možnosti, jak ovlivňovat v žádoucím směru právní výchovu mládeže, možno dovodit v první řadě potřebu rozvinout dosud ne zcela doceněné osvojování právních znalostí formou besed s odborníky z oblasti práva a zajistit přímou účast na soudním jednání.

2.5.2. MÍNĚNÍ VEŘEJNOSTI, JAK PŘEDCHÁZET KRIMINALITĚ MLÁDEŽE

Na otázky týkající se názorů občanů na optimální formy získávání znalostí o důležitých právních, zejména trestně právních předpisech navazuje zjišťování názorů na formy preventivních aktivit, na něž by měl být v budoucnu kladen důraz, resp. v jakých směrech by měly být dále rozvíjeny.

Respondentům bylo nabídnuto 14 položek, z nichž měli vybrat ty, které se nejvíce blíží jejich představám o možnostech zdokonalení prevence.

Souhlas s jednotlivými položkami je patrný z grafu č. 26 (následující strana). Stejně jako v předchozích otázkách i v tomto případě je největší význam připisován zodpovědnému plnění rodičovských povinností, resp. práv, které by i perspektivně měly tvořit pilíře sociální prevence kriminality mládeže.

Další dvě v pořadí nejčastěji volené alternativy jsou z oblasti obecných mravních principů chování, což dokumentuje význam rozvíjení účinných forem ideově politického a morálně výchovného působení na všechny kategorie občanů. Této povahy je i v pořadí šestá nejfrekventovanější odpověď.

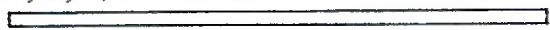
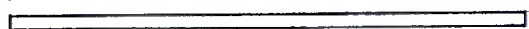

Ostatní názory se týkají již konkrétněji orientovaných aktivit. V jejich rámci dominuje požadavek výrazného omezení konzumace alkoholu, což lze též chápat jako kritiku příliš tolerantních až benevolentních postojů běžně uplatňovaných v naší společnosti vůči alkoholu.

Z dalších poznatků je zajímavý poměrně silně zastoupený názor, že Veřejná bezpečnost by měla častěji kontrolovat opuštěná a neosvětlená místa. Dáme-li jej do souvislosti s předcházejícím kritickým hodnocením aktuálního stavu na tomto úseku (viz část 2.2.5), je evidentní, že naše veřejnost na výkon obchůzkové a kontrolní činnosti VB citlivě reaguje, pokládá jej za důležitý prostředek prevence, avšak rozsah, v jakém byl až dosud uskutečňován, nepovažuje za dostatečný.

Graf č. 26

Názory na nejlepší způsoby, jak předcházet kriminalitě mládeže

(údaje v % za populaci ČSSR ve věku od 15 let; dotázáno 1993 občanů, kteří mohli vybrat libovolný počet způsobů prevence uvedených na kartách)

1. rodiče by měli lépe vědět, jak děti a mládež tráví volný čas
85 %
2. rodiče by měli mít větší porozumění pro radosti a starosti svých malých i dospívajících dětí
68 %
3. lidé by neměli být k závadnému chování mládeže neteční
68 %
4. v soukromém i veřejném životě více dbát na pravdomluvnost a čestné jednání
64 %
5. usilovat o odstranění pití alkoholu jako běžné součásti společenského styku
61 %
6. u dětí a mládeže zvýšit důraz na plnění všech povinností v rodině, ve škole i v zaměstnání
60 %
7. Veřejná bezpečnost (VB) by měla častěji kontrolovat opuštěná i neosvětlená místa
57 %
8. škola a pracoviště by měly více dbát, aby učení a práce byly pro děti a mládež zajímavé
54 %
9. činnost Socialistického svazu mládeže (SSM) by měla být pro mladé lidi více přitažlivá
52 %
10. soudy by měly mladé provinilce přísněji trestat již za drobnější delikty, např. za krádeže v samoobsluhách, za výtržnictví
45 %
11. zvýšit počet odborných pracovníků, kteří by zabezpečovali volný čas mládeže
33 %
12. více rozšířit a prohloubit znalosti trestních zákonů
33 %
13. zvýšit počet specializovaných odborníků, kteří by převychovávali mravně narušenou mládež
20 %
14. zlepšit zdravotní péči o duševně a tělesně postiženou mládež
19 %

Pozn.: Dopočet do 100 u jednotlivých údajů je procento těch, kteří příslušný způsob prevence nevybrali.

Nejnižší frekvence (1/5 - 1/3) souhlasných odpovědí, které se týkaly názorů na opatření sociální prevence v organizačně kádrové oblasti (tj. zvýšit počet pracovníků na určitých úsecích práce s mládeží) a názorů na zlepšení zdravotní péče o duševně či tělesně postiženou mládež, jen potvrzují, že veřejnost přisuzuje aktivitám primární (rané) prevence větší význam.

Z podrobnější analýzy vyplývá:

- Názory, že rodiče by měli lépe znát způsob trávení volného času svých malých i dospívajících dětí, se diferencují podle věku respondentů: dospělí, zejm. ženatí (vdané), kteří vychovali (vychovávají) děti, vyjadřovali tuto zásadu významně častěji než mladiství, a to bez ohledu na lokalitu.
- Nutnost odstranit netečnost vůči závadnému chování mládeže zdůrazňovali častěji dospělí v ČSR, dále ženatí a vdané a ti, kteří vychovali resp. vychovávají alespoň 1 dítě. Častěji se tak rovněž vyjadřovali funkcionáři KSČ (80 %) a členové a funkcionáři (73 %) jiných organizací.
- Na význam usilovat v soukromém i veřejném životě o pravdomluvnost a čestné jednání poukazovali více dospělí, zejm. důchodci (69 %).
- S požadavkem odstranit pití alkoholu jako běžné součásti společenského styku častěji souhlasili respondenti v SSR (64 % proti 59 % v ČSR), dále též důchodci (72 %) a ženy.
- Důraz na to, aby děti a mládež plnili své povinnosti v rodině, škole a zaměstnání byl charakteristický pro dospělé, zvláště pak ženaté a vdané a pro ty, kteří vychovávají, resp. vychovali alespoň 1 dítě (63 %).
- Názory na požadavek učinit činnost SSM pro mladé lidi přitažlivější se výrazně diferencovaly podle toho, zda se jednalo o respondenta mladší či starší věkové kategorie. Uváděli to především mladí lidé do 29 let (59 % - z nich pak zejména mladiství z Prahy - 63 %). Roli zde hrálo též bydliště respondenta, neboť dotázaní z velkých měst nad 100 000 obyvatel tento názor vyslovili častěji (57 %) než občané z menších

lokalit. Dále diferencovalo i vzdělání s tendencí čím vyšší vzdělání, tím frekventovanější souhlas s touto alternativou.

Výrazně se též projevila veřejná angažovanost, neboť funkcionáři KSČ (63 %), SSM (69 %) i jiných organizací (58%) a členové KSČ vůbec (59 %) častěji než ostatní uznávali potřebu zvýšit přitažlivost svazácké činnosti. Obdobně se vyjadřovali dobrovolní i profesionální pracovníci na úseku mládeže (59 %).

- Pro zpřísnění trestní represe vůči mladým provinilcům se vyslovovali výrazně častěji dospělí, dále respondenti ve Východočeském kraji (56 %) a v Bratislavě (68 %).
- Zvýšit počet odborníků k zabezpečení volného času mládeže považovali za užitečné zejména respondenti s vysokoškolskou kvalifikací (42 %).
- Obdobný požadavek směřující však již do oblasti speciální prevence - zvýšit počet specialistů na převýchovu mravně narušené mládeže - byl častěji vyjádřen v odpovědích pracovníků (a jejich rodinných příslušníků) z oblasti školství, vědy, kultury a zdravotnictví (32 %).
- Dospělí respondenti se vyjadřovali k předloženým námětům častěji než nezletilí;
- Mladí Pražané akcentovali rozšíření a prohloubení znalostí trestních zákonů (stejně tak nezletilí v SSR) a častěji upozorňovali, že činnost SSM by měla být pro mladé lidi více přitažlivá;
- Mladiství v Bratislavě zdůrazňovali, že škola a pracoviště by měly více dbát, aby učení a práce byly pro děti a mládež zajímavé a častěji požadovali, aby se zvýšil počet specializovaných odborníků, kteří by převychovali mravně narušenou mládež.

- Sledované sociálně demografické skupiny se v názorech na níže uvedeno téze významněji neodlišovaly - mínění veřejnosti bylo v tomto směru prakticky jednotné:

"Rodiče by měli mít větší porozumění pro radosti a starosti svých dětí";

"Veřejná bezpečnost by měla častěji kontrolovat opuštěná a neosvětlená místa".

Ukázalo se, že občanská veřejnost přisuzuje aktivitám primární (rané) prevence základní a rozhodující význam. V prvé řadě je to rodina a potom též sféra práce a volného času, kde je třeba - podle názoru dotázaných - angažovaně vést mladé lidi ke slušnému chování, čestnému jednání a řádnému plnění povinností.

Odborným orgánům a speciálním institucím v oblasti práva, ochrany veřejného pořádku, převýchovy atp. přisuzují občané v této souvislosti úlohu výrazně menší.

Tyto názory odpovídají současným empirickým i vědecko-výzkumným poznatkům, protože dobře fungující primární prevence je daleko přirozenější a levnější než značně nákladná a méně efektivní opatření prevence speciální.

2.6. SOUHRN VÝSLEDKŮ A ZÁVĚRŮ

Z provedeného výzkumu názorů na vybrané otázky přímo či zprostředkovaně související s aktuálním stavem a možnými perspektivami sociální prevence kriminality mládeže v Československu - vyplývají následující tendence a závěry.^{1/}

2.6.1. NÁZOROVÁ SPECIFIKA NĚKTERÝCH SOCIÁLNÍCH SKUPIN

Respondenti v ČSR více zdůrazňovali důležitost subjektů obecné sociální prevence, např. učitelů, pracovních kolektivů a různých společenských organizací, naproti tomu dotázaní v SSR se relativně častěji vyřadili pro subjekty, u nichž převažuje speciální prevence, např. pro VB, soud, prokuraturu atp.

Pro slovenskou populaci byl též charakteristický výrazně častější souhlas s tím, že náboženské přesvědčení brání mladým lidem v trestné činnosti.

Členové KSČ ve svých názorech, pokud se týkaly běžných "rodinných a soukromých" problémů se nijak výrazněji od ostatních neodlišovali. Diference byly u nich zjištěny tehdy, jestliže šlo o tematiku "společenskou", např. více uznávali potřebnost zvýšit přitažlivost svazácké činnosti, dále mladým častěji vytýkali nekritický obdiv západního způsobu života a také přičítali výrazně menší význam vlivu náboženského přesvědčení jako vnitřní zábrany.

Dělníci se svými názory podstatněji neodlišovali od ostatních sociálních skupin (s tou výhradou, že vyhrožování hrubým násilím častěji uváděli jako typické pro chování mladých lidí do 18 let).

1/ Názory a výpovědi respondentů jsou do značné míry ovlivněny mírou neupřímnosti (resp. otevřenosti) jejich odpovědí a stupněm tolerance ke společensky problémovým resp. nežádoucím jevům. Neupřímné odpovědi byly naznačeny u dospělých v SSR, zatímco otevřeněji odpovídali mladiství v ČSR, zejm. v Praze a Bratislavě. Obdobné tendence byly zjištěny ve stupni tolerance ke společensky problémovým jevům: nejvyšší tolerance byla v tomto směru identifikována u mladistvých v Praze, nejnížší opět u populace v SSR, tentokrát bez rozlišení věku.

Mladiství byli k nedostatkům vytýkaným jejich generaci méně všímaví než dospělí, u nichž kritičnost vzrůstá s přibývajícím věkem. Mladí jako celek, zvláště pak učni se vyznačovali bezproblémovějším přístupem - reagováním na zkoumanou tematiku. Mladí lidé do 29 let častěji než starší občané zdůrazňovali požadavek učinit činnost SSM přitažlivější.

Narušená mládež (tj. mladiství s opakovaným kriminálním selháním, pravidelní pijáci alkoholu a se zkušeností s drogami) viděla větší přínos v preventivním působení rodičů, učitelů, vychovatelů, mistrů a také v organizacích SSM a ROH než v preventivní činnosti národních výborů, soudu a prokuratury.

2.6.2. HLAVNÍ VÝSLEDKY A ZÁVĚRY

Pokud jde o negativní projevy mladých lidí do 18 let, dotázaní považují pro dnešní mládež za typické: pití alkoholických nápojů (uvedlo 76 % dotázaných), lhostejnost vůči okolí (70 %), snahu získat co nejvíce peněz za co nejméně práce (56 %) a nechuť podílet se aktivně na veřejně prospěšné činnosti (55 %). Ve všech případech zdůrazňovali tyto rysy mladých lidí častěji dospělí, zvláště v ČSR.

S hodnocením negativních charakteristik mladých lidí úzce souvisejí názory veřejnosti na vlastnosti nebo chování dětí do 15 let, které nejčastěji vedou k pozdější kriminalitě. V tomto směru respondenti ve shodě se současnými vědecko-výzkumnými poznatky o vzájemné souvislosti protispolečenské činnosti dětí a mladistvých rozlišili základní poruchy chování, jakými jsou pití alkoholických nápojů dětmi (uvedlo 69 % dotázaných), drobné krádeže (63 %), poškození a ničení věcí (58 %), záškoláctví (51 %) a útoky z domova (50 %) od (z hlediska možné kriminality) méně závažných, tj. neposlušnosti, kouření, nechuti k učení apod.

Z uvedeného vyplývá potřeba věnovat výchovné a ideologické práci mezi mládeží i nadále zvýšenou pozornost a usilovat o vymýcení konzumace alkoholických nápojů u dětí a nezletilé mládeže.

Dokreslením výše uvedených vlastností a chování mládeže jsou výpovědi mladistvých v anonymní anketě o vlastním problémovém chování^{1/}.

Byla zjištěna těsná vazba mezi kumulovanými negativními projevy a intenzivní nespokojeností mladistvých v rodině, škole či na pracovišti a ve volném čase. S tím korespondují i další okolnosti jako členství v neformálně vytvořených skupinách vrstevníků (partách) a pravidelné požívání alkoholických nápojů, popř. zneužívání omamných látek, což je typické pro mladistvé s opakovaným kriminálním selháním. Šlo při něm především o trestné činy proti majetku v socialistickém a osobním vlastnictví, které - v souladu s oficiálními statistickými přehledy GP ČSSR - dokládají prioritní zjištěnou orientaci mladistvých pachatelů.

Je třeba poukázat:

- Téměř 1/3 mladistvých je začleněna do neformálních part vrstevníků a to zvláště v sídlištních zástavbách. Orientaci takové party charakterizuje mj. pravidelná nadměrná konzumace alkoholu (více než 1/2 členů takových part má nejméně 1 x za týden alkoholickou "špičku", příp. nejméně 1 x za měsíc se "pořádne" opije) a zkušenosti s drogami. V těchto partách bývá zpravidla více mladistvých s jedním či více kriminálními delikty.
- "Setkání s drogou" v podobě jednorázové zkušenosti uvádí 7 %, opakované zneužívání 2 % mladistvých^{2/}. Vezmeme-li v úvahu, že zneužívání drog dosahuje svého kulminačního bodu ve věkové kategorii 18 - 24 letých, jsou uvedená čísla nízká jen zdánlivě. Závažnost tohoto poznatku zvyšuje zjištěná relativně vysoká úroveň "drogové připravenosti" naší populace experi-

1/ Vzhledem k minimální neúplňnosti odpovědí mladistvých respondentů, lze jimi uváděné skutečnosti hodnotit jako celkem spolehlivé výpovědi o reálném výskytu těchto jevů. Současně je na místě též určitá opatrnost zejm. vzhledem k nižší návratnosti anketních listů .

2/ K podobným výsledkům došel výzkum veřejného mínění o volném čase mládeže v r. 1985 (V 85 - 5, ÚVVM, Praha 1986)

mentovat v oblasti zneužívání omamných látek: zhruba 1/3 možnost příležitostného zneužívání těchto látek nevylučuje. Tyto výpovědi byly nejsilněji zastoupeny právě v kategorii mladistvých (prakticky u poloviny z nich).

- Třetina 15 - 17 letých se v uplynulých 2 letech stala obětí vyhrožování tělesným násilím ze strany starších, resp. silnějších vrstevníků, přičemž každý devátý má tuto zkušenost již opakovaně.
- Rozkrádání přiznalo za poslední 2 roky 29 % mladistvých; krádeže 17 %.
- Pravidelných pijáků alkoholických nápojů je mezi 15 až 17 letou mládeží cca 15 % ("nejméně 1 x týdně má alkoholovou špičku", nebo "nejméně 1 x za měsíc se pořádně opije").
- Pokud jde o sexuální promiskuitu ("s tím, kdo se jim zalíbí, se klidně vyspí"), dvě třetiny mladistvých respondentů připouštějí její výskyt u většiny chlapců a téměř polovina mladistvých u většiny dívek.

Svrchu vyjmenované a některé další negativní projevy, které mladiství uvedli v anonymní anketě, signalizují potřebu urychleně dobudovat komplexní systém prevence kriminality mládeže a daleko více zefektivnit výchovné působení na skupiny nejvíce ohrožených dětí a mladistvých.

Jako důvody (resp. vnitřní zábrany), které nejčastěji mladým lidem brání v trestné činnosti, označila naše veřejnost obavu ze soudního potrestání (uvedlo 87 % dotázaných) a pocity viny vyvěrající z vědomí nedovoleného chování (76 %). Je však otázkou, do jaké míry lze považovat za příznivé zjištění, že pouze 2/3 občanů zastávají názor, že mládež chrání před kriminalitou její vlastní přesvědčení, že socialistické zákony je třeba dodržovat.

Názory na vybrané obsahové aspekty sociální prevence kriminality mládeže:

- Občané kladně oceňují význam výchovného působení rodiny a ško-

ly, méně již pracoviště (ačkoliv právě nespokojenost ve škole nebo na pracovišti se ukázala být v těsně souvislosti se společensky nežádoucím až kriminálním jednáním mladistvých). Naše veřejnost též značně kriticky posuzovala vhodnost podmínek, které mají mladí lidé pro trávení volného času.

Názory občanů na skutečný a potenciální význam jednotlivých subjektů prevence naznačují:

- Největší význam (faktický i potenciální) je přisuzován rodicům i pedagogickým pracovníkům tj. subjektům plnícím úkoly zejména v oblasti rané prevence.
- Výrazný deficit kladných odpovědí se v této souvislosti týká hodnocení významu ROH, ale též SSM a PO SSM, přičemž "jiné společenské organizace (např. ČSTV, SVAZARM, ČSPO atp.)" jsou posuzovány z tohoto hlediska lépe.
- Vůbec nejmenší význam v oblasti prevence připisují dotázaní orgánům činným v trestním řízení, třebaže právě k jejich úkolům patří též aktivní spoluúčast při předcházení kriminalitě mládeže.

Byť nelze s jistotou tvrdit, že prezentované názory spolehlivě odrážejí skutečnou úroveň preventivní činnosti orgánů specializovaných na boj s kriminalitou, nenechávají na pochybách, že v očích naší veřejnosti je jak jejich reálný, tak i potenciální význam pro prevenci velmi malý.

Dotázaní občané se velmi kriticky vyslovili k výskytu lhostejnosti, netečnosti, egoismu, nechuti se angažovat, které mohou při formování mladého člověka, zejména v procesu jeho sociálního zrání, sehrát nebezpečnou roli. Názory naší veřejnosti tak vyjadřují obavy před dalším rozšiřováním těchto nežádoucích jevů, které jsou v příkrém rozporu se samotnou podstatou způsobu života v socialistické společnosti.

Výchovný vliv některých televizních pořadů na mladou generaci je hodnocen diferencovaně:

- výrazně pozitivní ocenění se týká programů prioritně urč-

ných pro mládež, zejména pravidelných pořadů pro děti a mládež - o něco rezervovanější stanovisko je k dobrodružným filmům a pořadům ze života dnešní mládeže;

- kritičtěji se staví naše veřejnost vůči filmům s válečnou tematikou, ale nejvíce výhrad má k působení filmů z oblasti kriminálního žánru. (Je však třeba poznamenat, že právě u těchto diskutabilních pořadů převažovaly u poloviny respondentů odpovědi typu "někdy dobře, někdy špatně".)

Náměty občanské veřejnosti na zdokonalení prevence kriminality mládeže:

- V oblasti právní výchovy mládeže je třeba více využívat a rozvíjet takové formy působení, jako besedy s odborníky a účast při soudním projednání trestních věcí, které jsou zvláště mladými lidmi výrazně preferovány.
- V oblasti rané^{1/} prevence je třeba dbát na důsledné plnění ročovských povinností, zejména v podobě opravdového zájmu rodičů o způsob života a trávení volného času dětí.
- Vymýtit pití alkoholu jako běžnou součást společenského styku (působit proti příliš tolerantním postojům vůči alkoholu v naší společnosti).
- Odstranit netečnost k závadnému chování mládeže (Veřejná bezpečnost by také měla častěji než dosud kontrolovat opuštěná a neosvětlená místa).
- Zvýšit důraz na pravdomluvnost a čestné jednání v soukromém i veřejném životě.

X X X

Naše veřejnost přisuzuje aktivitám primární^{1/} tj. rané prevence zásadní význam. To odpovídá současným empirickým a vědecko výzkumným poznatkům, které dokládají mnohem vyšší účinnost prevence rané (oproti obvykle nákladnějším a méně efektivním opatřením speciální, resp. sekundární prevence). Zjištěné názory našich občanů je proto možné považovat za příznivé faktory dalšího rozvíjení prevence trestné činnosti mládeže, která je ve své velké většině mravně zdravá a kriminalitou nenarušená.

1/ Raná resp. primární prevence působí ještě před tím, než došlo k trestné nebo jiné protisociální činnosti. V tomto smyslu je celý výchovný systém součástí této prevence.